

REINTEGRACIJA ZATVORENIKA U DRUŠTVO – MOŽEMO LI BOLJE?

Snježana Maloić

Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav i probaciju,
Sektor za probaciju
✉ E-mail: snjezana.maloic@pravosudje.hr

Anita Jandrić Nišević

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet,
Odsjek za kriminologiju

SAŽETAK

Izricanjem i izvršavanjem zatvorskih kazni nastoji se postići opća i specijalna prevencija. Međutim, s obzirom na uvijek prisutnu mogućnost ponavljanja kaznenog djela, povratak zatvorenika u zajednicu dovodi do zabrinutosti javnosti, ali jednako tako predstavlja izazov za praktičare i zakonodavce. Kriminalni je povrat svakako odgovornost pojedinca, no postavlja se i pitanje, koliko društvo može doprinijeti prevenciji tog fenomena. Ovim se radom analizira potreba rada na smanjivanju kriminalnog povrata sa stajališta jačanja odgovornosti u pojedincu i njegovoj motivaciji za promjenom načina života, ali i s aspekta odgovornosti društva i ključnih dionika za aktivnosti i sadržaje kojima je potrebno odgovoriti na kriminogene potrebe zatvorenika i otpuštenih zatvorenika.

Za učinkovito izvršavanje kazne zatvora i socijalnu reintegraciju otpuštenih zatvorenika u Republici Hrvatskoj ključna su tri sustava – zatvorski, probacijski i sustav socijalne skrbi, a posljednjih godina sve se važnijim čimbenikom u ovom procesu javlja i nevladin sektor. Stoga će ovaj rad, vezan za područja djelovanja spomenutih dionika, analizirati suvremene inozemne spoznaje kao i postignuća i izazove u Republici Hrvatskoj sa stajališta smjernica za postizanje učinkovitije poslijepenalne zaštite i potrebe novih istraživanja domaće prakse. Zaključnim osvrtom sumiraju se pozitivni pomaci i inicijative u poslijepenalnoj zaštiti u našoj zemlji u skladu sa suvremenim smjericama, uz naglasak na potrebi daljnjeg unapređivanja i istraživanja domaće prakse u pojedinim segmentima.

Ključne riječi: zatvor, kriminalni povrat, poslijepenalna zaštita, probacija, socijalna skrb, socijalna reintegracija

UVOD

Općenito govoreći, kažnjavanjem se, kao i izricanjem i izvršavanjem zatvorskih kazni, nastoji postići opća i specijalna prevencija. U okviru reakcije na činjenje kaznenih djela javnost kao prvo rješenje najčešće vidi zatvorsku kaznu, u pravilu bez dovoljno svijesti i znanja o njezinim mogućim negativnim učincima (Joldersma, 2016; Maloić, 2013). Nadalje, građani od državnih institucija i službi očekuju osiguravanje uvjeta koji će povratak zatvorenika učiniti sigurnim na način da neće počinuti novo kazneno djelo u njihovoj zajednici (Travis, Solomon i Waul, 2001). S obzirom na uvijek prisutnu mogućnost ponavljanja kaznenog djela, povratak zatvorenika u zajednicu dovodi do zabrinutosti javnosti, ali jednako tako predstavlja izazov za praktičare i zakonodavce (Denney,

Tewksbury i Jones, 2014; Žakman Ban, 1992). Postavlja se pitanje, koliko je povratništvo ponajprije pitanje odluke i odgovornosti pojedinca koji nastavlja činiti kaznena djela, a koliko država i društvo mogu doprinijeti prevenciji ovog fenomena.

PONOVNO POČINJENJE KAZNENOG DJELA – TKO JE ODGOVORAN?

Počinitelji kaznenih djela, osim kod zakonima posebno propisanih iznimaka, smatraju se odgovornima za svoje ponašanje i počinjena kaznena djela (Martinović, 2017). Navedeno implicira da je i za prestanak činjenja kaznenih djela odgovoran počinitelj, to jest da je to samo pitanje njegove odluke (Andrews i sur., 1990; Taxman, 2004). Istovremeno, zatvorenici su često nekritični prema vlastitom ponašanju, bez objektivnijeg uvida, često nisu svjesni vlastitih kriminogenih potreba koje doprinose činjenju kaznenih djela, nedovoljno su motivirani za ulaganje truda u aktivnosti koje dugoročno vode promjenama, planiraju nastaviti s dosadašnjim obrascima ponašanja uz nerealno očekivane drugačije ishode ili nerealno misle da je ponašanje nakon povratka na slobodu lako promijeniti, razmišljaju uz različite kognitivne distorzije, ne žele programe i usluge koje bi mogle potaknuti promjenu, nepovjerljivi su prema institucijama i uslugama koje one nude, ili ih smatraju neadekvatnima, odnosno nedostatnima (Dhami, Mandel, Loewenstein i Ayton, 2006; Grimshaw i Fraser, 2008). U pravilu, samo će rijetki, nakon otpusta iz zatvora, ostvariti kvalitetnu suradnju s institucijama koje im mogu pomoći u boljoj prilagodbi za život na slobodi (Brown, 1969). Prema nekim stranim istraživanjima (Taxman, 2004) određeni broj zatvorenika odbija raniji otpust iz zatvora, ako to podrazumijeva suradnju s probacijskom službom, a dio njih izbjegava obveze kada su izrečene. Ponekad ne žele ni smještaj koji im se nudi (Grimshaw i Fraser, 2008). Da za promjenu u tom smjeru nisu dovoljne samo želja ili odluka, čak i kada postoje, pokazali su primjerice rezultati istraživanja koje je proveo Burnett (1992, prema McNeill, 2006), intervjuirajući 130 zatvorenika prije otpusta i nakon njega. Prije otpusta na slobodu njih osmero od desetero željelo je živjeti „ispravno“, dok je šestero od desetero potom počinilo kazneno djelo.

Rezultati pokreta *Ništa ne funkcionira* 70-ih godina prošlog stoljeća bili su najbliži takvim stavovima zatvorenika o potrebi tretmanskih programa, budući da su rehabilitacijski pokušaji ocijenjeni neučinkovitima pa samim time i nepotrebni (Cullen i Gendreau, 2001). Posljedice tog pokreta naročito su velik odjek imale u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD), u smislu zatvaranja počinitelja kaznenih djela bez rehabilitacijskih sadržaja, što je rezultiralo velikim brojem recidiva i najvećom zatvorskom populacijom u svijetu. Dok povratništvo, primjerice, nema značajniji učinak na stopu zatvaranja u skandinavskim zemljama, a primjerice Norveška ima najnižu stopu recidivizma u svijetu, recidivizam u činjenju kaznenih djela posebno je visok u SAD-u, pri čemu stanovništvo SAD-a čini 5 % svjetske populacije, dok istovremeno sudjeluju s 25 % zatvorske populacije u svijetu (Travis i sur., 2001; Butorac, Gracin i Stanić, 2017). Unatoč zaključcima pokreta *Ništa ne funkcionira*, pristupi usmjereni samo na kažnjavanje i izolaciju dugoročno se nisu pokazali učinkovitima, ni na individualnom, ni na društvenom planu (Butorac i sur., 2017; Cullen i Gendreau, 2001; Griffiths, Dandurand i Murdoch, 2007; Petersilia, 2004).

Rehabilitacijskim se pristupom ne umanjuje, ni ne isključuje odgovornost počinitelja kaznenog djela. Provedene metaanalize u okviru pokreta *Što funkcionira?*, koji se javlja kao reakcija na pokret *Ništa ne funkcionira*, upozoravaju na nužnost jačanja odgovornosti kod zatvorenika,

njihovu motivaciju za promjenom i prihvaćanjem potrebnih intervencija i usluga, ali i na odgovornost društva za dostupnost intervencija i usluga potrebnih zatvorenicima u svrhu njihove socijalne reintegracije i povećanja sigurnosti društva (Bonta i Andrews, 2012; Décarpes i Durnescu, 2014; Durnescu, 2011; James, 2018).

Istraživanja u okviru pokreta Što funkcionira? jasno potvrđuju učinkovitost rehabilitacijskog pristupa. Rezultati istraživanja upozoravaju na složene kriminogene potrebe počinitelja kaznenih djela na koje je potrebno odgovoriti širom društvenom reakcijom (Joldersma, 2016; Maloić, 2020; Maloić i Rajić, 2012; Markson, Lösel, Souza i Lanskey, 2015; Serin, Lloyd i Habby, 2010; Travis i sur., 2001). Ponovnom počinjenju kaznenog djela dokazano doprinose osobno i društveno štetni obrasci razmišljanja i ponašanja zatvorenika, nisko obrazovno postignuće i ograničene mogućnosti zapošljavanja, radno neiskustvo i nezaposlenost, nepostojanje ili neadekvatan smještaj, zlouporaba droga, psihičke poteškoće, slabo razvijene socijalne vještine ili manjak istih, narušeni obiteljski odnosi, problemi povezani sa stigmom, dugovi (Andrews i Bonta, 1994; prema Lawrence, Mears, Dubin i Travis, 2002; Doležal i Jandrić, 2002; Farrant, 2002; Hunter, Lanza, Lawlor, Dyson i Gordon, 2016; LaVigne, Solomon, Beckman i Dedel, 2006; Listwan, Cullen i Latessa, 2006; MacDonald, Williams i Kane, 2013; Nugent i Pitts, 2009; Travis i sur., 2001). Da bi se prekinuo krug povratništva, ključnima se ističu tretmansi programi tijekom izvršavanja kazne zatvora te programi i usluge podrške otpuštenim zatvorenicima u procesu socijalne reintegracije (James, 2015; Butorac i sur., 2017; Maloić, 2020). Stoga se sve češće naglašava značaj učinkovite poslijepenalne zaštite za prestanak činjenja kaznenih djela (Maloić, 2020).

Za realizaciju aktivnosti i usluga koje mogu pomoći u procesu prestanka činjenja kaznenih djela odgovornima se, temeljem provedenih istraživanja, smatraju i pojedinac i društvo (Bonta i Andrews, 2012; Décarpes i Durnescu, 2014; Durnescu, 2011; Griffiths i sur., 2007; Knežević, 2008; MacDonald i sur., 2013; Penić i sur., 2017; James, 2018). Potrebni su napori usmjereni na zatvorenika i njegove unutarnje procese povezane s promjenom, uz istovremenu odgovornost države da osigura podršku (Gisler, Pruin i Hostettler, 2018). Navedeno podrazumijeva uključenost svih institucija, organizacija i zajednice, dakle svih koji mogu doprinijeti uspješnoj socijalnoj reintegraciji (McNally i Brenan, 2015; Previšić i Leko, 1988). U literaturi se ističe da je socijalna reintegracija zatvorenika društveni projekt koliko i individualni, što ističe nužnost intervencija utemeljenih na razini pojedinca, obitelji i zajednice (Hunter i sur., 2016; McNeill i sur., 2012).

U domaćoj i stranoj literaturi kontinuirano se upozorava na potrebu unapređivanja poslijepenalne zaštite, pri čemu se naglašava potreba dodatnog rada na motivaciji i promjeni stavova zatvorenika, kao i potreba za većim brojem programa i usluga, ali i većeg angažmana društva (Brozić Perić, Zelić i Tepšić, 2017; Bunata-Blagović, 1989; Durnescu, 2011; Griffiths i Murdoch, 2009; Knežević, 2008; MacDonald i sur., 2013; Mejovšek, 2002,7; Penić i sur., 2017; Petersila, 2004; Taxman, 2004).

Prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 98/19) koji je na snazi, za učinkovito izvršavanje kazne zatvora i socijalnu reintegraciju otpuštenih zatvorenika u Republici Hrvatskoj ključna su tri sustava – zatvorski, probacijski i sustav socijalne skrbi. Posljednjih godina sve se važnijim čimbenikom u tom procesu javlja i nevladin sektor (Ministarstvo pravosuđa, 2020). Stoga će ovaj rad, vezano za područja djelovanja spomenutih dionika, analizirati suvremene inozemne spoznaje kao i postignuća i izazove u Republici Hrvatskoj, sa stajališta smjernica za postizanje učinkovitije

poslijepenalne zaštite i potrebe novih istraživanja domaće prakse. Pri tome se naravno ne ignorira, ni ne umanjuje uloga svih ostalih dionika važnih za učinkovitu socijalnu reintegraciju.

ULOGA KLJUČNIH DIONIKA U PONOVNOJ INTEGRACIJI ZATVORENIKA U DRUŠTVO – SUVREMENE SPOZNAJE I ISKUSTVA

Zatvorski sustav kao polazište

O problematici izvršavanja kazne zatvora govore brojni stručni i znanstveni radovi (primjerice, Cowe, 2012; Décarpes i Durnescu, 2014; Farrant, 2002; Haas i Spence, 2016; Igréc, 2018; Kovčo, 2001; Kovčo Vukadin i sur., 2010; Penić, Vlahović i Malek, 2017), stoga ćemo se ovdje usmjeriti samo na najvažnije suvremene spoznaje, koje se posebno ističu u odnosu na današnju rehabilitacijsku praksu.

Jednim od značajnih problema zatvorskih sustava u odnosu na rehabilitacijsku svrhu kažnjavanja ističe se prekapacitiranost sustava u pojedinim zemljama, koja onemogućava ili otežava provođenje učinkovitih rehabilitacijskih sadržaja, a što potom dovodi do većeg recidivizma i za državu velikih troškova zatvorskog sustava (Griffiths i sur., 2007; Kovčo, 2001).

Tijekom izvršavanja kazne zatvora ključan je, za kasniju reintegraciju zatvorenika dokazan, a u posljednje se vrijeme u literaturi kao nužnost posebno ističe, rad na sljedećim elementima (Gisler i sur., 2018; Listwan i sur., 2006; MacDonald i sur., 2013; Maguire, 2011; Maguire i Raynor, 2006; Serin i sur., 2010; Taxman, 2004):

- (1) buđenju i održavanju motivacije za promjenom
- (2) usmjeravanju zatvorenika na preuzimanje odgovornosti za svoje postupke i svoj život
- (3) promjeni načina razmišljanja, stavova i obrazaca ponašanja.

Sve se više pažnje pridaje stavovima službenika i odnosima službenika i zatvorenika, budući da stavovi službenika i kvaliteta odnosa dokazano mogu doprinijeti promjeni stavova i povećanju spremnosti za promjenu, ili tome mogu štetiti (Crewe, Liebling i Hulley, 2015; Liebling, 2000; Liebling, 2011). Princip odnosa ujedno je i jedan od dvaju glavnih načela osnovne korekcijske prakse (engl. *core correctional practices*) utemeljene na dokazima učinkovitosti (MacKenzie, 2000; Maloić i Ricijaš, 2014a; Novak i sur., 2008).

Iako je pripremu za otpust potrebno intenzivirati u razdoblju koje prethodi otpustu zatvorenika (James, 2015; Taxman, 2004), upozorava se da s planiranjem i pripremom zatvorenika za otpust iz zatvora treba započeti rano, na početku izvršavanja kazne zatvora (Décarpes i Durnescu, 2014; Durnescu, 2011). U mnogim europskim zemljama (npr. u Švedskoj, Danskoj, Finskoj, Belgiji i Nizozemskoj), svaki zatvorenik ima svoj osobni plan aktivnosti tijekom dana i pripreme za povratak u zajednicu. Zasad su individualni planovi primarno fokusirani na kriminogene potrebe i rizike, dok se manje pažnje pridaje snagama i čimbenicima koji dokazano pridonose prestanku činjenja kaznenih djela (engl. *desistance factors*), stvaranju prilika za promjenu i restorativnim naporima (Joldersma, 2016). Ističe se potreba stavljanja naglaska na otpornost, promjenu, osnaživanje i angažman u društvu (Burnett i Maruna, 2006; Coyle, 2008; Hunter i sur., 2016; McAlinden, 2016; Saleeby, 1996,

prema Hunter i sur., 2016). Sve se češće upozorava da zatvorenik tijekom izvršavanja kazne zatvora i nakon otpusta ne bi trebao biti samo aktivni primatelj programa i usluga jer to može dovesti do već prepoznatih problema i neučinkovitosti, već da bi tretmanski rad trebao podrazumijevati aktivnu participaciju zatvorenika (Maloić, 2020; Taxman, 2004).

Naročito se ističe nužnost holističkog, sveobuhvatnog pristupa zatvorenicima, uz rad na različitim područjima i aktivnostima kojima se može odgovoriti na raznolike potrebe i realizirati potencijal svakog zatvorenika (Gisler i sur., 2018). Programi potrebni zatvorenicima i otpuštenim zatvorenicima stoga se u svrhu smanjenja recidivizma odnose na obrazovanje, radno osposobljavanje i rad, slobodno vrijeme, kognitivno restrukturiranje, životne vještine, kontrolu emocija / ljutnje i razvoj socijalnih vještina (komunikacijskih, interpersonalnih), tretman ovisnosti, rad s počiniteljima seksualnih delikata, upravljanje novcem, psihijatrijski tretman i tako dalje (Lawrence i sur., 2002; Maloić, 2020).

U skladu s tim, u smanjenju recidivizma najučinkovitijima su dokazani rehabilitacijski programi koji uključuju kognitivno-bihevioralne intervencije, to jest rad na promjeni kognitivnih obrazaca i ponašanja povezanih s činjenjem kaznenih djela (MacKenzie, 2014, prema Gisler i sur., 2018). Da bi imali koristi od socijalnih veza, kojima im se nude programi i usluge u zajednici, zatvorenici naprijed trebaju biti motivirani za promjenu i kognitivno pripremljeni za korištenje tih veza, na čemu je stoga potrebno intenzivno raditi tijekom izvršavanja kazne zatvora (Maloić, 2020; Maruna, 2001, prema Gisler i sur., 2018).

Važnim se tijekom izvršavanja kazne ističe postojanje progresivnog sustava utemeljenog na postupnom otvaranju prema društvu (dnevni izlasci, radni izlasci, izlasci pred otpust i sl.) da bi se zatvorenike pripremio za njihovu reintegraciju u zajednicu (Doležal i Jandrić, 2002; Gisler i sur., 2018; Jandrić Nišević, 2010; Kovčo Vukadin i sur., 2010; Mackenzie, 2000). Kazna zatvora trebala bi se izvršavati što je moguće bliže mjestu stanovanja obitelji ili bi se kontakti trebali olakšati i omogućiti na druge načine (Mills, 2004). Iako se uloga obitelji za socijalnu reintegraciju zatvorenika konstantno naglašava važnom (DiZerega, 2010; La Vigne, Solomon, Beckman i Dedel, 2006; McAlinden, 2016; Mills, 2004; O'Neill, 2017; Serin i sur., 2010), gotovo 43 % zatvorenika i 48 % istražnih zatvorenika u Engleskoj i Walesu gubi kontakt sa svojim obiteljima tijekom boravka u zatvoru (NACRO, 2000, prema Mills, 2004). Ditchfield (1994, prema Mills, 2004) je utvrdio 2 – 6 puta veću vjerojatnost recidiva unutar godine dana od otpusta kod osoba koje nisu imale obiteljsku podršku, u odnosu na osobe koje su tu podršku imale.

U izvršavanje zatvorske kazne treba koliko god je moguće podrazumijevati uključenost zajednice i zatvori trebaju biti što povezaniji sa zajednicom (Coyle, 2008; Gisler i sur., 2018; Travis i Petersilia, 2001). U tom smjeru sažeto ćemo prikazati rad dvaju zatvorskih sustava – kanadski, s obzirom na velik broj istraživanja provedenih u okviru pokreta *Što funkcionira?*, te norveški, s obzirom na najmanju stopu recidivizma (prema Gisler i sur., 2018) – Tablični prikaz 1.

Tablica 1. Prikaz kanadskog i norveškog primjera izvršavanja zatvorske kazne usmjerenog na socijalnu reintegraciju zatvorenika (prema Gisler i sur., 2018)

KANADA	NORVEŠKA
— Odgovornima za prestanak činjena kaznenih djela (engl. <i>desistance</i>) smatraju se i zatvorenik i društvo. — Sustav procjene koristi se za procjenu rizika i zaštitu zajednice, ali ponajprije za omogućavanje adekvatnog tretmana s fokusom na rehabilitaciju i reintegraciju, uz osiguravanje izvršavanja kazne na najnižem potrebnom stupnju sigurnosti, odnosno zatvorenosti.	
1. Uvjerjenje da uspješna socijalna reintegracija ovisi o mjerama koje se poduzimaju u dva smjera: — postupnog povratka u društvo — socijalnog prihvaćanja i senzibiliziranosti šire zajednice za reintegraciju zatvorenika.	1. Temeljno je načelo osigurati zatvorsko okruženje što sličnijim životu u zajednici.
2. Tijekom kazne provode se obrazovni, strukovni i programi zapošljavanja.	2. Preferiraju se manji zatvori, zbog bolje brige za zatvorenike i izvršavanje kazne što bliže njihovoj socijalnoj mreži i relevantnim pružateljima usluga, kao i zbog lakših kontakata s obitelji.
3. Zatvoreniku se mogu odobriti privremeni izlasci s pratnjom ili bez nje. Može se odobriti i uvjetni otpust.	3. Norveški model (engl. <i>Import Model</i>) odgovornost za važne aspekte reintegracijskog procesa stavlja u ruke pružatelja usluga u zajednici. Oni su odgovorni za reintegracijske programe u zatvorskom sustavu, kao što su medicinski, obrazovni, programi zapošljavanja, kulturni i religijski programi. Na ovaj način osigurava se kontinuitet usluga i višesektorska uključenost.
4. Posebna se pažnja posvećuje posjetima obitelji i ulažu se napor da zatvorenik kaznu izvršava što bliže obitelji.	4. Vlada je snažno uključena u nastojanja da sve javne institucije i usluge funkcioniraju zajedno na socijalnoj reintegraciji zatvorenika (engl. <i>Reintegration Guarantee</i>).
5. Postoji jaka suradnja između institucija i nevladina sektora. Nevladin sektor nudi usluge volontera koji pomažu otpuštenim zatvorenicima u zajednici na dnevnoj bazi kao što su: smještaj, savjetovanje, podrška i supervizija.	5. Izvršavanje kazne moguće je u zatvorenim i otvorenim zatvorima, kućama na pola puta i izvan zatvora uz određene uvjete. Zatvorenici mogu tražiti uvjetni otpust.
6. Kuće na pola puta su integrirane u proces otpusta.	

Uloga probacijske službe

Jedan od glavnih partnera zatvorskih sustava u svijetu su probacijske službe. Analizirajući nastanak i razvoj probacijskih službi u svijetu Maloić i Rajić (2012) ističu neka bitna razvojna obilježja:

1. korijene probacije u mnogim zemljama, primjerice u SAD-u, Engleskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj i Švicarskoj nalazimo tijekom 19. stoljeća u nevladinu sektoru
2. od sredine 20. stoljeća izvršavanje probacijskih poslova u pravilu obavljaju profesionalni probacijski službenici državnog sektora, najčešće u djelokrugu ministarstva pravosuđa
3. dok se ranije temeljio na socijalnom radu, odnosno na pomaganju i socijalnoj podršci, kao ciljevi novog probacijskog pristupa sve se češće definiraju zaštita društva, smanjenje povratništva, primjereno sankcioniranje u zajednici i promjena ponašanja počinitelja
4. rad većine probacijskih sustava podrazumijeva suradnju s partnerima iz domene osiguranja socijalnih usluga / skrbi počiniteljima kaznenih djela.

Probacijske službe imaju dugu tradiciju pomaganja počiniteljima kaznenih djela, odnosno već najranija probacijska praksa poznaje i pomaganje otpuštenim zatvorenicima (Celnick i McWilliams, 1991, prema Gibbs, Campbell i Johnson, 2000; Maloić, 2015). Budući da se pristupu usmjerenom na socijalni rad sve više zamjerala prevelika usmjerenost na počinitelja kaznenog djela i njegove potrebe, uz zanemarivanje potreba i prava žrtava te sigurnosti zajednice, u pojedinim se državama naglasak sve više počeo stavljati na sigurnost zajednice i upravljanje rizikom (Maloić i Ricijaš, 2014a). Time je uloga probacijskog službenika sve više podrazumijevala usmjerenost na zaštitu zajednice,

provedbu sudskih odluka, dostavu podataka sudovima, uz daleko manji naglasak na socijalnoj skrbi i socijalnoj reintegraciji (Donohoe i Shaw, 2000; Maloić i Ricijaš, 2014b; Raynor, 2006; Seiter, 2002).

U suvremenim pristupima postoje razlike među europskim državama. Primjerice, u Engleskoj, Estoniji i Bugarskoj dominantniji su pristupi usmjereni na upravljanje rizikom i nadzorom počinitelja kaznenih djela, dok su u Švedskoj, Njemačkoj, Danskoj i Nizozemskoj zastupljeniji pristupi usmjereni na rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju (Maloić i Ricijaš, 2014a). Iako su probacijske službe, primjerice irske, ranije među ostalim zadaćama, pružale i podršku počiniteljima u zatvoru te nadzirale i pružale podršku otpuštenim zatvorenicima u zajednici, smanjivanje proračuna u toj zemlji donosi orijentaciju više prema riziku koji predstavlja počinitelj te upravljanje tim rizikom (Cotter, 2015).

Temeljem suvremenih spoznaja danas se sve češće zagovara uravnoteženi pristup (engl. *balanced approach*), u okviru kojeg se ciljevi usmjereni na zaštitu zajednice ostvaruju strategijama koje uključuju kombinaciju aktivnosti provedbe zakona i aktivnosti socijalnog rada (Whetzel i sur., 2011, prema Maloić i Ricijaš, 2014a). Na taj način probacijske službe imaju dualnu ulogu – uz kontrolu i nadzor, rade i na razvoju osobnog, kao i na razvoju socijalnog kapitala, pri čemu svoje klijente upućuju prema drugim pružateljima usluga socijalne skrbi u zajednici (Maloić i Rajić, 2012; Maloić i Ricijaš, 2014; Smith i Stewart, 1998, prema Gibbs i sur., 2000). Europske probacijske službe u pravilu surađuju s partnerima iz domene osiguranja socijalnih usluga / skrbi počiniteljima kaznenih djela, žrtvama i obiteljima, a suradnja se često realizira različitim ugovorima/sporazumima probacije i pružatelja socijalne skrbi, na primjer u Francuskoj, Austriji, Španjolskoj, Italiji, Mađarskoj i Švedskoj (Maloić i Rajić, 2012).

Probacijske službe danas u različitim zemljama obavljaju različite poslove, stoga ćemo ovdje navesti samo one najčešće – rad s uvjetno osuđenim počiniteljima kaznenih djela u zajednici, rad za opće dobro na slobodi, dostava podataka sudovima i ostalim tijelima pri donošenju odluka (Kovčo Vukadin i Špero, 2015; Maloić i Rajić, 2012). Iako se profesionalne probacijske službe danas primarno doživljava usmjerenima na rad s počiniteljima (lakših) kaznenih djela u zajednici, sve veći broj službi radi i tijekom izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta. Nakon zakonskih odredaba donesenih 2012. godine, norveška probacijska služba radi i s počiniteljima težih kaznenih djela i uže se povezuje sa zatvorskim sustavom, radeći i s otpuštenim zatvorenicima tijekom uvjetnog otpusta (Iversen, Helleso-Knutsen, Stendahl i Helgesen, 2012). Probacijske službe provode superviziju uvjetnog otpusta u Švedskoj, Španjolskoj, Bugarskoj, Češkoj, Francuskoj, Estoniji, Nizozemskoj, Engleskoj i Walesu, Mađarskoj, Austriji, Italiji, Njemačkoj i Poljskoj (Maloić i Rajić, 2012). Posebno se vrijednim naglašava suradnja zatvorskih i probacijskih sustava, uz kontinuirano upozoravanje na potrebu i mogućnosti unapređivanja suradnje i zajedničkog rada (Maloić i Brkić, 2019; Maloić, Rajić i Mažar, 2015; Martin, 2004; Reckling, 2013).

Relativno je provedeno malo istraživanja vezanih uz rad probacijskih službenika s otpuštenim zatvorenicima. Istraživanjem provedenim u državi Missouri (Seiter, 2002) od probacijskih se službenika (engl. *parole officers*) među ostalim tražilo da navedu programe u svojoj zajednici u koje je moguće uključiti otpuštene zatvorenike, za koje su čuli, koriste se njima ili su se njima koristili u prošlosti:

1. programe usmjerene na podizanje znanja i vještina osuđenika vezanih za zapošljavanje navelo je 55 % službenika

2. tretmanske programe povezane s ovisnošću navelo je njih 54 %
3. programe ponude smještaja ili kuće na pola puta navelo je njih 41 %
4. programe rada zatvorenika izvan zatvora tijekom boravka u zatvoru navelo je njih 34 %
5. programe pomoći u zapošljavanju navelo je njih 22 %.

Temeljem tih rezultata preporučuje se više rada na kriminogenim potrebama zatvorenika u odnosu na aktivnosti kontrole i nadzora.

Tabar, Miravalle, Ronco i Torrente (2016) navode da je suradnja s pružateljima izvanjskih usluga nedostatna u Francuskoj zbog nedovoljnoga broja probacijskih službenika, dok u Engleskoj i Walesu veći broj probacijskih službenika osigurava bolju suradnju s pružateljima tih usluga, uključujući i one koji osiguravaju smještaj, edukaciju i mentoriranje počinitelja kaznenih djela. U radu probacijskih službenika općenito uočava se povećanje predmeta po jednom probacijskom službeniku i povećanje fokusa s rehabilitacije na nadzor i praćenje, uz primjenu novih tehnologija praćenja (Travis i sur., 2001). U literaturi se naglašava da probacijski službenici mogu biti učinkoviti u poboljšanju ishoda otpuštenih zatvorenika, međutim, negativan učinak može imati usmjerenost samo na rizik, veliki broj predmeta i premalo materijalnih sredstava (Cotter, 2015; Serin i sur., 2010).

Ključni doprinos pružatelja socijalne skrbi

Zatvorenici u SAD-u nemaju pravo glasovanja, nakon otpusta imaju niz ograničenja kao što je primjerice dobivanje dozvole za stanovanje ili obavljanje određene profesije, uz ograničen pristup socijalnim uslugama (Maloić, 2015). Na europskom je području daleko manje ovakvih ograničenja, ako negdje i postoje. Na području Europske unije ne postoji zajednička regulativa vezana uz socijalnu zaštitu, već samo preporuke, što znači da su zemlje članice Europske unije autonomne u oblikovanju svojih sustava socijalne zaštite (Maloić i Rajić, 2012; Žganec, 2008).

Načini pružanja socijalne skrbi u inozemstvu su vrlo različiti među samim državama, ali i unutar samih pojedinih država (na primjer, u Njemačkoj kao saveznoj državi) (Maloić i Rajić, 2012):

- razvijanje socijalnih usluga u mnogim je zemljama započelo i razvijalo se putem nevladina sektora, da bi tek potom različitom dinamikom i u različitom obimu prelazilo u djelokrug državnih institucija
- danas postoje razlike s obzirom na vrste usluga i pružatelje usluga u okviru javnog i privatnog sektora
- razlike među državama su prisutne s obzirom na vertikalnu raspodjelu kompetencija u odnosu na nacionalnu, regionalnu i lokalnu razinu.

Posljednjih desetljeća europske su zemlje provele značajne reforme na području socijalne pomoći i socijalne skrbi – primjerice, Švedska, Francuska, Belgija, Njemačka, Nizozemska, kojima se snažno promiče ideja socijalne inkluzije, uz povećanje fleksibilnosti, izbora, neovisnosti, podrške i prilagodbe (Žganec, 2008). Europske preporuke kao prioritet ističu sprečavanje socijalne isključenosti. Primjerice, putem Strategija Europa 2020., Europska je komisija pokrenula inicijativu

Europska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti: Europski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju, što pokazuje jasnu intenciju Europske unije vezanu uz izazov socijalne isključenosti (Europska komisija, 2010).

Usluge iz domene socijalne skrbi nužne su zatvorenicima upravo u svrhu prevencije njihove socijalne isključenosti, s obzirom na veći rizik i naglašene potrebe po otpustu (Maloić, 2020; McIvor i McNeill, 2008). Istraživanja svakako dokazuju nužnost i učinkovitost programa usmjerenih na promjenu kognitivnih obrazaca i ponašanja povezanih s činjenjem kaznenih djela kod zatvorenika, no istovremeno se upozorava i na rizičnost ignoriranja socijalnih i ekonomskih ograničenja u životu zatvorenika (Hannah-Moffat i Shaw, 2000).

Proces prestanka i odvratanja od činjenja kaznenih djela (engl. *desistance*) podrazumijeva razvoj socijalnog kapitala, u smislu socijalnih odnosa, veza i socijalnih mreža te resursa koji se na taj način stvaraju, a što potom omogućava i potpomaže pozitivnu promjenu (McNeill, 2009; McNeill, Farrall, Lightowler, Maruna, 2012). Razvoj samo osobnog kapitala dokazan je nedovoljno učinkovitim u suzbijanju recidivizma (McNeill i sur., 2012).

Većina zatvorenika se nakon povratka u zajednicu susreće s teškoćama prilagodbe u obiteljskom okruženju i zajednici, nedostatkom materijalnih sredstava, dugovima, ovrhama i nezaposlenošću (Knjižek, Mihalj i Mirčeta, 2017). Dokazano je da bez zadovoljenih elementarnih potreba nakon otpusta iz zatvora poput mjesta stanovanja, hrane, mogućnosti prijevoza, osnovnih novčanih sredstava za osnovne potrepštine, uključujući osobnu higijenu i slično, uz sigurnost zaposlenja, teško možemo govoriti o očekivanoj učinkovitoj socijalnoj reintegraciji (Hattery i Smith, 2010, 7; Lipsey, 1995, prema Décarpes i Durnescu, 2014; Woodier, 2013). Pomoć može biti potrebna i vezano uz promjene u obiteljskoj dinamici (privremeno uspostavljenju, otpušteni zatvorenik može svojim dolaskom narušiti), konflikte u interpersonalnim odnosima, financijsku opterećenost obitelji zbog povratka otpuštenog zatvorenika, poteškoće u snalaženju otpuštenog zatvorenika u roditeljskoj ulozi i tako dalje (Denney i sur., 2014; Harding, Wyse, Dobson, Morenoff, 2014; Knjižek i sur., 2017).

Problem nepostojanja smještaja ili neadekvatna smještaja, bilo da je problem bio već prisutan prije izvršavanja kazne zatvora, ili se javlja kao neželjena posljedica zatvaranja, dokazano je jedan od dvaju najznačajnijih rizičnih čimbenika za ponovno počinjenje kaznenog djela (Hattery i Smith, 2010, str. 7; Nugent i Pitts, 2009; MacDonald i sur., 2013; Markson i sur., 2015; Travis i sur., 2001). Drugi najznačajniji čimbenik je nemogućnost ili problem zadržavanja zaposlenja (Hattery i Smith, 2010, str. 7). Manjak iskustva u radnom okruženju, dugo izbjivanje iz radnog okruženja, slabe socijalne vještine i stigmatizacija okoline otežava socijalnu reintegraciju otpuštenih zatvorenika, koji se stoga pojavljuju kao korisnici socijalne pomoći (Brozić Perić i sur., 2017; Denney i sur., 2014). Za uspješnu socijalnu reintegraciju sve češće ističe se mogućnost prijevoza, s obzirom na to što je dokazano da otpušteni zatvorenici ne započinju rad, medicinske ili psihosocijalne tretmane ili savjetovanje uz prisutan problem prijevoza, ili češće odustaju te im je za navedeno potrebno osigurati materijalna sredstva (Denney i sur., 2014).

Podršku obitelji zatvorenika, neovisno o tome radi li se o njegovoj primarnoj obitelji ili o obitelji koju je zasnovao sam zatvorenik, potrebno je osigurati pravodobnim informiranjem, praktičnim savjetima, emocionalnom podrškom, financijskom pomoći prema potrebi, upućivanjem prema potrebnim specijalističkim službama ili nevladinim organizacijama (Weaver i Nolan, 2015).

Svakako je potrebno imati na umu i utjecaj raznih sociopatoloških pojava unutar primarne obitelji na kasniji razvoj antisocijalnog i kriminalnog ponašanja kod pojedinca te posebnu pažnju i adekvatne intervencije usmjeriti upravo na takve, visokorizične, obitelji ako se zatvorenik tamo vraća (Dallaire, 2007; Farrington, 2000; Williams i sur., 2012). Važno je spomenuti da obitelj u koju se zatvorenik vraća (bilo da je riječ o primarnoj ili obitelji koju je zatvorenik zasnovao) može djelovati i kao rizični, ali i kao zaštitni čimbenik. U kontekstu obitelji kao zaštitnog čimbenika valja spomenuti brojna znanstvena istraživanja koja su istaknula veliki utjecaj podrške obitelji i povezanost njezinih članova na smanjenje recidivizma (Besemer i sur., 2011; Dizerega, 2010; Weaver i Nolan, 2015) kao i utjecaj terapijskih i savjetodavnih obiteljskih intervencija na osnaživanje i jačanje pozitivnih obiteljskih veza koje su prijeko potrebne u ponovnoj integraciji zatvorenika u društvo (Martinez i Christian, 2009; Trotter, 2010).

Uloga nevladina sektora

Prakse rehabilitacije i reintegracije, koje se ocjenjuju obećavajućima, uključuju suradnju zatvorskog i probacijskog sustava s vanjskim suradnicima kao što su: nevladine organizacije, volonteri, obitelji, državne službe, zajednice i vanjski poslodavci (Confederation of European Probation, 2019; Gisler i sur., 2018). Socijalne veze i mogućnosti participacije dokazane su značajnim za suzbijanje recidivizma (Gisler i sur., 2018), pri čemu se u literaturi posebno ističe važnost socijalnog kapitala (Farall, 2002, prema Gisler i sur., 2018).

Angažman nevladina sektora naročito je koristan vezano uz usluge koje ne pruža ili u dovoljnoj mjeri ne pruža državni sektor (Kaufman, 2015). Nevladine organizacije su u svojem radu pragmatične, imaju bolji kontakt sa zajednicom i jeftinije posluju (Hedderman i Hucklesby, 2016, str. 135). Od nevladina sektora očekuje se fleksibilnost, novi načini razmišljanja te raznolikost u ponudi koja bolje može pratiti specifične individualne potrebe otpuštenog zatvorenika (Bežovan, 2000; Cocoran, 2008). Rezultati analize koju je prikazao Bežovan (2000) pokazuju da su u SAD-u i Velikoj Britaniji socijalna davanja države relativno niska, dok je neprofitni sektor razvijen; u Švedskoj i drugim skandinavskim zemljama socijalna davanja države su velika, a neprofitni je sektor relativno nerazvijen; u Njemačkoj i u Francuskoj postoji uska suradnja države i neprofitnih organizacija, uz koegzistenciju vladinih socijalnih troškova i razvijenoga neprofitnog sektora. Autor ističe da suradnja civilnih organizacija i lokalnih vlasti predstavlja globalni trend koji, unatoč različitim modelima u brojnim razvijenim zemljama, dobiva sve sličnija obilježja.

U području socijalne politike organizacije civilnog društva uglavnom ispunjavaju četiri svrhe, a koje se u praksi i kombiniraju unutar pojedinih nevladinih organizacija (Bežovan, 2003):

- a) pružanje usluga za kojima postoji potreba, a koje ne pruža država
- b) zagovaranje određenih vrednota ili prioriteta nekih skupina čime se utječe na socijalnu politiku države, ali i drugih dionika
- c) inoviranje socijalnih programa, uvođenje novih socijalnih usluga
- d) pružanje usluga na osnovi ugovora s državnim organizacijama.

Nevladine su organizacije u svijetu sve intenzivnije uključene i u rad tijekom izdržavanja kazne i s otpuštenim zatvorenicima, primjerice u SAD-u i Norveškoj (Davila-Centeno, 2016; Gisler i sur., 2018; Kaufman, 2015). Programi i usluge usmjereni su na modificiranje njihovih kognitivnih procesa, kontrolu emocija, razvoj radnih i socijalnih vještina, radno osposobljavanje, dostupnost resursa u zajednici, stvaranje prilika, zaštitu prava i tako dalje (Davila-Centeno, 2016).

Vezano uz neposredno izvršavanje zatvorske kazne ističu se tri osnovne zadaće nevladinih organizacija (Stern, 2002):

- (1) promoviranje prihvaćanja, poštovanja i inkluzije u društvu i zajednicama zatvorenika, zatvorskog osoblja i zatvora kao institucija koje pripadaju društvu, gradeći most između zatvora i društva
- (2) rad u zatvorima i osiguravanje usluga potrebnih zatvorenicima, nudeći im izbor i pristup dopuštenim uslugama koje su im zbog zatvaranja nedostupne, iako vani postoje
- (3) upozoravanje javnosti na poteškoće s kojima se susreću zatvorenici i zatvorsko osoblje, u smjeru povećanja interesa i uključenosti zajednice.

Nevladine organizacije su, vezano uz izvršavanje kazne zatvora i reintegraciju, u pravilu usmjerene na zatvorenika i njegovu obitelj na načine koji imaju pozitivan učinak na zajednicu i društvo u cjelini. U svrhu pripreme i uključivanja zatvorenika u zajednicu, rad nevladina sektora uključuje (Grimshaw i Sanchez, 2008; Kaufman, 2015; Sparks, 2008; Stern, 2002):

- (1) programe/podršku specifičnim skupinama unutar zatvorske populacije
- (2) rad na promjeni stavova i unapređivanju vještina vezanih uz rad, komunikaciju s poslodavcem i slično, pomoć u nalaženju zaposlenja
- (3) unapređivanje vještina povezanih s roditeljstvom, podršku obitelji počinitelja, jačanje obiteljskih veza
- (4) vjerske sadržaje, vjersku edukaciju, povezivanje s lokalnim vjerskim organizacijama
- (5) mogućnost smještaja nakon otpusta iz zatvora
- (6) jačanje empatije i svjesnosti o posljedicama kaznenih djela za žrtvu, zajednički razgovori žrtava i počinitelja (odvojenih kaznenih djela)
- (7) slobodno vrijeme, npr. umjetnički sadržaji kao što su predstave i slično.

Aktivnosti nevladina sektora naročito se ocjenjuju korisnima kod (otpuštenih) zatvorenika sa specifičnim potrebama kao što su ovisnici, osobe s psihijatrijskim poremećajima, starije osobe, pripadnici etničkih manjina i slično (Braddeley, 2009, prema Cotter, 2015; Crawley, 2004; Doležal i Jandrić, 2002; Lewis, 2013; Nugent i Pitts, 2009). Uključivanje nevladina sektora utječe na smanjivanje stigme i na kvalitetu poslijepenalne zaštite i doprinosi boljoj povezanosti institucija sa zajednicom (Penić i sur., 2017; Stern, 2002).

Vezano uz iskustva razvoja nevladina sektora u drugim zemljama upozorava se na neke potencijalne rizike za razvoj ovog sektora ili za gubitak nekih njegovih osnovnih značajki, kao što su dobrovoljnost, individualni pristup i raznolikost ponude (Cocoran, 2008; Martin, 2004; Senior, 2004):

- raspisivanjem natječaja izvori financiranja potiču kompetitivnost nevladinih organizacija, što dugoročno može imati i pozitivne, ali i negativne učinke, naročito za manje lokalne organizacije koje imaju najveći potencijal u smislu fleksibilnosti i prilagodbe potrebama otpuštenog zatvorenika u zajednici budući da neizvjesnost financiranja, koju donose natječaji, za njih može biti obeshrabrujuća
- uočava se tendencija birokratizacije nevladina sektora i predlaganje samo onih programa i usluga za koje je vjerojatnije da će biti financirani
- nevladine organizacije sve češće imaju obvezu javljanja državnim službama ako se otpušteni zatvorenik ne pridržava određenih mu uvjeta boravka na slobodi.

Općenito se ističe potreba bolje povezanosti zatvorskoga i probacijskog sustava, bolje korištenje resursa u zajednici i bolja zajednička suradnja s nevladinim organizacijama (Cole, Galbraith, Lyon i Ross, 2013, str. 135).

POSTIGNUĆA I IZAZOVI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Rehabilitacijsku usmjerenost izvršavanja kazne zatvora u Hrvatskoj, uz ideju socijalne inkluzije, navodi više domaćih autora, pozivajući se i na empirijsku dokazanost takvih pristupa (Damjanović, Jandrić i Doležal, 2002; Kovčo, 1997; Mikšaj-Todorović, Buđanovac i Brgles, 1998; Mikšaj-Todorović i Damjanović, 2000; Penić i sur., 2017; Uzelac, Žakman-Ban i Farkaš, 2008).

Istovremeno se u domaćoj literaturi još nedavno isticalo da prave organizirane i strukturirane pomoći otpuštenim zatvorenicima kod nas nikad nije bilo te da ostaje ispod standarda međunarodnih dokumenata u provedbenom smislu, unatoč tomu što su u našoj zemlji formalno praćeni sadržaji međunarodnih dokumenata kojima se ukazivalo na potrebu pomoći zatvorenicima nakon izlaska iz zatvora (Šeparović, 2003. prema Knežević, 2008; Knežević, 2008, str. 307).

Zatvorski sustav

Prema ranije spomenutom Zakonu o izvršavanju kazne zatvora glavna je svrha izvršavanja kazne zatvora osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima. Analizirajući donošenje ovog Zakona, koji je bio objavljen 1999. godine, a na snagu je nakon izmjena stupio 1. srpnja 2001. godine, Damjanović i sur. (2002) istaknuli su niz pozitivnih promjena koje je taj Zakon donio:

- jasno je propisano što treba sadržavati pojedinačni program postupanja
- propisana je mogućnost rada zatvorenika izvan zatvora, odnosno kaznionice, kod drugog poslodavca na temelju ugovora koji s poslodavcem sklapa kaznionica, odnosno zatvor, pri čemu je prvi put propisana mogućnost da se zatvoreniku, koji samostalno obavlja

gospodarsku i drugu djelatnost, može odobriti nastavak iste djelatnosti u kaznionici, odnosno zatvoru ili izvan njih

- posebna pozornost posvećena je organizaciji i osmišljavanju slobodnog vremena, u svrhu razbijanja zatvorske monotonije, ali i stjecanja navika svrhovita korištenja slobodnog vremena
- prvi put taksativno su navedene pogodnosti izlaska te mjerila i postupak za njihovo odobravanje
- propisana je obveza kaznionice, odnosno zatvora i zatvorenika da započnu s pripremom za otpust već prilikom donošenja pojedinačnog programa izvršavanja na početku izvršavanja kazne, uz uključivanje sudaca izvršenja i centra za socijalnu skrb.

Još donedavno, kao na najveći problem zatvorskog sustava, upozoravalo se na prenapučenost te posljedice prenapučenosti kaznenih tijela, ali su se detektirali i drugi problemi kao što su (Kovčo, 2001; Maloić, Ricijaš i Rajić, 2012; Puškarić, 2011):

- (1) svega 60 % zatvorenika prihvaća rad kao način provođenja zatvoreničkog vremena dok ostali zatvorenici odbijaju raditi, čime je snažno otežana resocijalizacija
- (2) nemogućnost provođenja tretmana zbog čestih premještaja zatvorenika
- (3) nedostatak prostora za pojedinačni i skupni rad sa zatvorenicima
- (4) nedostatak stručnjaka i nemotiviranost službenika zbog preopterećenosti.

Prekapacitiranost je zatvorskog sustava svoj vrhunac dostigla 2010. godine, kada se kazna zatvora izvršavala prema 5165 zatvorenika, dok je ukupni zatvorski kapacitet bio za smještaj 3351 zatvorenika (Ministarstvo pravosuđa, 2012). Nakon 2011. godine, kada je s radom započela probacijska služba, uslijedio je značajan pad broja osoba na izvršavanju kazne (Ministarstvo pravosuđa, 2018). Iz podataka za 2018. godinu (Ministarstvo pravosuđa, 2020) vidljivo je da je tijekom 2018. godine kazna zatvora izvršavana prema 4119 zatvorenika, pri čemu se na dan 31. prosinca 2018. godine u zatvorskom sustavu nalazilo 3217 zatvorenika, uz ukupan smještajni kapacitet za 3900 zatvorenika. Iako je ukupno brojno stanje u zatvorskom sustavu aktualno manje od postojećega zakonskog kapaciteta, upozorava se na potrebu za dodatnim smještajnim kapacitetima u zatvorenim uvjetima, odnosno u uvjetima s najvećim stupnjem sigurnosti. Tijekom godine najveći je broj zatvorenika premješten u zatvorene uvjete (iz drugih zatvorenih, poluotvorenih ili otvorenih uvjeta), dok je manji broj zatvorenika premješten u blaže penalne uvjete (poluotvorene ili otvorene uvjete) (Ministarstvo pravosuđa, 2020).

Penić, Vlahović i Malek (2017) aktualno ističu nekoliko važnih elemenata izvršavanja kazne zatvora u Republici Hrvatskoj:

- (1) za svakog se zatvorenika izrađuje pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora
- (2) zatvorenike se uključuje u opće programe tretmana – obrazovanje, rad, slobodno vrijeme

- (3) postoji mogućnost uključivanja u posebne programe tretmana, namijenjene zatvorenicima sa specifičnim tretmanskim potrebama
- (4) zatvorenici mogu koristiti pogodnosti izlaska izvan kaznionice, odnosno zatvora, u svrhu smanjivanja negativnih učinaka zatvaranja i poticanja njihove motivacije i aktivnosti
- (5) dodir s vanjskim svijetom nastoji se zadržati i omogućivanjem posjeta zatvorenicima.

Prema podacima Ministarstva pravosuđa (2020) s izvršavanja kazne zatvora tijekom 2018. godine otpušteno je 1647 zatvorenika, od kojih je 852 uvjetno otpušteno. Tijekom 2018. godine 781 zatvorenik koristio se pogodnošću izlaska s posjetom, 874 zatvorenika koristila su se pogodnošću izlaska u mjesto prebivališta, boravišta, 230 se koristilo godišnjim odmorom izvan kaznenog tijela, a 222 izvanrednim izlaskom (Ministarstvo pravosuđa, 2020).

U domaćoj literaturi autorice nisu naišle na radove koji bi se odnosili na analizu individualnih programa zatvorenika, u smislu procjene snaga te čimbenika rizika koji doprinose prestanku činjenja kaznenih djela i stvaranju prilika za promjenom, a takva bi istraživanja bila vrlo korisna. Analiza svjetske znanstvene literature govori u prilog učinkovitosti kognitivno-bihevioralnog pristupa u tretmanu počinitelja kaznenih djela (Henning i Frueh, 1996; Lowencamp i Latessa, 2005; Lowenkamp i sur., 2006; McGuire, 2002) kao i o velikoj važnosti motivacijskog intervjuiranja koje svojim specifičnim, na klijenta usmjerenim tehnikama, ima iznimnu ulogu u postizanju i održavanju motivacije za promjenom kod zatvorenika (Kistenmacher i Weiss, 2008; McMurrin, 2002; McMurrin, 2009; Miller i Rollnick, 2002). Osim analize individualnih programa zatvorenika, korisno bi bilo istražiti i odnose službenika tretmana i zatvorenika u okviru redovnoga individualnog rada i funkcioniranja kaznenih tijela.

Vezano uz rad zatvorenika Penić i sur. (2017) navode da 35 % zatvorenika nema efektivnoga radnog staža prilikom dolaska na izvršavanje kazne zatvora. Prema podacima Ministarstva pravosuđa (2020) tijekom 2018. godine radno je bilo angažirano oko 30 % zatvorenika. Navodi se da je od ukupnog broja radno angažiranih zatvorenika njih 57 % radilo na režijskim poslovima (održavanjem čistoće i urednosti prostorija i kruga kaznenih tijela, pranjem vozila, ličenjem, pomoćnim poslovima u praonici rublja, kuhinji i slično), 36 % u radionicama kaznenih tijela i 7 % radilo je izvan kaznenih tijela. Imajući u vidu primjerice norveško iskustvo, bilo bi potencijalno korisno istražiti razloge ovako malog broja zatvorenika koji rade izvan kaznenih tijela i mogućnosti povezivanja zatvora, odnosno kaznionica i zajednice, u tom smjeru.

Kada se govori o kontaktima zatvorenika s članovima obitelji, važno je spomenuti istraživanje koje su proveli Franjić-Nađ, Badurina-Sertić, Šimić, Pavešić-Herkov (2015) u Kaznionicama u Požegi i Glini, a u kojem je sudjelovalo 98 zatvorenica i 215 zatvorenika. Rezultati su pokazali sljedeće:

- 25 % ispitanih zatvorenika i 17 % ispitanih zatvorenica trenutno nije viđalo članove svoje obitelji
- 39 % zatvorenika i 44 % zatvorenica, koji su prije izdržavanja kazne bili u braku ili izvanbračnoj zajednici, nisu imali posjete partnera

- 38 % ispitanih zatvorenika i 47 % ispitanih zatvorenica bilo je udaljeno više od 200 km od mjesta prebivališta (28 % zatvorenica u odnosu na 41 % zatvorenika)
- približno 45 % ispitanih zatvorenica i zatvorenika navodilo je nedostatak financijskih sredstava za posjet kao najznačajniju prepreku viđanju s članovima svoje obitelji.

Zatvorski sustav u svojem radu kao važan cilj ističe podršku očuvanju obiteljske povezanosti zatvorenika, pri čemu su promjene vidljive ponajprije vezano uz djecu zatvorenika. Kao značajne nove aktivnosti u tom smjeru ističu se (Ministarstvo pravosuđa, 2020):

- uređivanje i opremanje prostora za posjet maloljetne djece, da bi interijerom i opremljenošću didaktičkim sadržajima i igračkama bili prilagođeni djeci
- uvođenje korištenja videoposjetima djece zatvorenica sporazumom Ministarstva pravosuđa i Fonda Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF).

Zahtjevnost zadržavanja obiteljskih veza i mogućnosti za unapređenje učestalosti i kvalitete kontakata također se čini jednim od važnih područja vrijednih daljnjih istraživanja.

Posebnu pozornost u posljednje vrijeme kao svojevrsna novina u zatvorskom sustavu privlači intenzivniji rad na razvoju strukturiranih tretmanskih programa koji se uglavnom temelje na kognitivno-bihevioralnom pristupu, čija je učinkovitost dokazana rezultatima istraživanja. S obzirom na značaj posebnih programa u tretmanu zatvorenika, 2009. godine formiran je poseban odjel u središnjem uredu sa zadaćama prepoznavanja potreba za posebnim programima te kreiranja novih programa i unapređivanja njihove kvalitete (Ministarstvo pravosuđa, 2011). Navedeno je pridonijelo razvoju posebnih strukturiranih programa namijenjenih općenito kognitivnom razvoju i razvoju socijalnih vještina i/ili posebno namijenjenih pojedinim kategorijama zatvorenika. U najmanje jedan posebni ili edukacijsko-razvojni program tijekom 2018. godine bilo je uključeno ukupno 782 zatvorenika (Ministarstvo pravosuđa, 2020).

Druga je velika novina veća otvorenost zatvorskog sustava prema nevladinu sektoru, uz daleko konstruktivniju ulogu sustava u odnosu na ranije. Unatrag pet godina zatvorski je sustav započeo s intenzivnim radom na većem uključivanju nevladina sektora tijekom izvršavanja kazne zatvora i nakon otpusta iz zatvora (Ministarstvo pravosuđa, 2015; Ministarstvo pravosuđa, 2016a; Ministarstvo pravosuđa 2016b; Ministarstvo pravosuđa, 2018). Navedeno će se detaljnije elaborirati u kasnijem poglavlju vezanom uz rad nevladinih organizacija.

Probacijska služba

Hrvatska je probacijska služba mlada služba koja je ustrojena i razvija se u državnom sektoru, u djelokrugu Ministarstva pravosuđa (Kovčo Vukadin i Špero, 2015). Prve zakonske pretpostavke obavljanja probacijskih poslova u Hrvatskoj ostvarene su 2009. godine donošenjem prvog Zakona o probaciji (Narodne novine, br. 153/09), dok su prvi probacijski uredi otvoreni u lipnju 2011. godine (Kovčo Vukadin, Rajić i Maloić, 2011; Kovčo Vukadin i Špero, 2015).

Organizacija prihvata zatvorenika nakon otpusta bila je kao probacijski posao predviđena prvim Zakonom o probaciji (NN 153/09). Zakonom o probaciji (NN 143/12) koji je na snagu stupio

1. siječnja 2013. godine, ta aktivnost prestaje biti probacijski posao. Nadalje, taj Zakon više nije predviđao ni obvezu rada probacijske službe s obitelji počinitelja kaznenog djela, sa žrtvom i s obitelji žrtve, kao što je to bilo predviđeno ranijim Zakonom o probaciji. Navedeno se pojašnjavalo tadašnjom višegodišnjom ekonomskom krizom te činjenicom da se većina resursa potrebnih zatvorenicima već nalazila u nadležnosti socijalne skrbi (Maloić, Rajić i Mažar, 2015). Poslove vezane uz žrtve kaznenih djela jednim je dijelom preuzela Služba za podršku žrtvama i svjedocima, koja također djeluje unutar Ministarstva pravosuđa, a prihvata zatvorenika „vraćen“ je u domenu socijalne skrbi (Ministarstvo pravosuđa, 2019). Sučić (2016) smatra da su kritike, koje se u domaćim medijima upućuju probacijskoj službi, moguća posljedica poteškoća koje je probacijska služba imala razvijajući se tijekom gospodarske krize, koja je značajnije otežavala i usporavala njezin razvoj.

Obavljanjem probacijskih poslova tijekom izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta probacijska je služba započela sredinom 2012. godine, dok je nagli rast izvršavanja tih poslova uslijedio početkom 2013. godine, da bi se 2017. godine polovica ukupno zaprimljenih predmeta službe odnosila na obavljanje tih poslova (Brkić, 2017; Maloić i Brkić, 2019; Maloić, Rajić i Mažar, 2015). Zadnjim Zakonom o probaciji (NN 99/18) kao novina propisana je i mogućnost rada probacijske službe u zatvorima i kaznionicama tijekom izvršavanja kazne zatvora. Probacijska služba sada prema potrebi obavlja i razgovore sa zatvorenicima u svrhu prikupljanja podataka i/ili procjene rizika i kriminogenih potreba vezanih uz obavljanje probacijskih poslova, a u tijeku je i provođenje pilot-projekta zajedničke pripreme zatvorenika za uvjetni otpust iz zatvorskog i probacijskog sustava (Maloić i Brkić, 2019).

U svrhu unapređivanja svojeg rada, probacijski kao i zatvorski sustav, sve veći značaj pridaje razvoju osobnog kapitala, odnosno posebnih tretmanskih programa za neke specifične kategorije počinitelja kaznenih djela, od kojih se s provođenjem prvoga takva programa u probacijskoj službi započelo 2018. godine (Todosiev, 2017; Todosiev, 2018). Otvaranjem dvaju novih probacijskih ureda u Gospiću i Vukovaru 2018. godine, kao i na druge načine, kontinuirano se nastoji unaprijediti rad službe na području cijele države (Maloić i Brkić, 2019).

U okviru istraživanja koje su provele Kovčović i Šperer (2015) svega 6,7 % zamjenika i državnih odvjetnika imalo je primjedbu na rad probacijske službe, pri čemu su se primjedbe odnosile na potrebu većeg angažmana kod integracije osuđenika nakon izlaska iz zatvora u zajednicu. U domaćoj literaturi može se zamijetiti dosta jak značaj koji hrvatska probacijska služba pridaje upravljanju rizikom i zaštiti zajednice, ali se istovremeno naglašava i potrebna pomoć zatvorenicima vezana uz uključivanje u zajednicu. Svoj rad probacijska služba temelji uglavnom na Modelu Rizik – potreba - responzivnost, koristi se posebnim instrumentom za procjenu rizika i kriminogenih potreba i otpuštene zatvorenike usmjerava prema pružateljima različitih usluga u zajednici, surađujući s državnim institucijama (primjerice bolnice, centri za socijalnu skrb), kao i s organizacijama nevladina sektora (Knjižek, Mihalj i Mirčeta Mikulić, 2017; Koceić i Šimpraga, 2013; Maloić i Mažar, 2014; Matić Hudina, 2016). Naime, teži se uravnoteženu pristupu, pri čemu probacijski službenici imaju dualnu ulogu – nadzora i praćenja, ali i osiguravanja potrebnih usluga otpuštenom zatvoreniku (Maloić, 2015). Potencijalno se čini korisnim provođenje istraživanja kojim bi se analizirale kriminogene potrebe uvjetno otpuštenih zatvorenika detektirane instrumentom za procjenu, ali i dostupnost usluga u zajednici koje bi trebale biti osigurane otpuštenom zatvoreniku.

Sustav socijalne skrbi

U Republici Hrvatskoj socijalne su usluge u nadležnosti državnog (javnog) sektora, dok se nevladin sektor tek odnedavno počeo poticati i razvijati (Maloić i Rajić, 2012). Kritike vezane uz neadekvatan postpenalni prihvat najčešće su se upućivale centrima za socijalnu skrb, što je s jedne strane upozoravalo na njihovu važnu ulogu, ali se s druge strane neopravdano i sva odgovornost prebacivala na institucije socijalne skrbi (Bunata-Blagović, 1989).

Pregled bitnih momenata vezanih uz socijalnu skrb u svojem radu donosi Žganec (2008), a ovdje ćemo ih samo sažeto, temeljem autorovih navoda, prikazati vezano uz temu rada. Zakonom o socijalnoj skrbi iz 1997. godine, koji je na snagu stupio 1998. godine, korisnici su, pa tako i otpušteni zatvorenici, *dobili pravo na savjetovanje, pomaganje u prevladavanju specifičnih poteškoća, pomoć za održavanje, pomoć za podmirenje troškova stanovanja, jednokratnu novčanu pomoć, doplatak za pomoć i njegu, pomoć i njegu u kući, osobnu invalidninu, osposobljavanje za samostalan život i rad, skrb izvan vlastite obitelji i druge oblike pomoći*. Temeljem niza tada identificiranih slabosti sustava socijalne skrbi, među kojima su analizom konstatirani *i slaba informiranost o socijalnim pravima, prevelika centralizacija sustava, rigidnost i neprilagođenost potrebama korisnika i lokalne sredine, slaba suradnja s lokalnim tijelima, privatnim i neprofitnim sektorom, nerazvijena preventivna i aktivna funkcija sustava, posebno u pogledu mjera reintegracije korisnika u svijet rada i u društvo*, strateški dokument Strategija razvitka RH: *Hrvatska u 21. stoljeću* uključivao je i reformu sustava socijalne skrbi. Međutim, kako ističe autor, izostali su značajniji pomaci u razvoju tog sustava te stoga hrvatski sustav socijalne skrbi razvojem značajno zaostaje u odnosu na druge europske sustave.

U ovakvoj situaciji, rad službenika u sustavu socijalne skrbi je otežan, uz upozoravanje na poteškoće i potrebne promjene. U osvrtu na održanu tribinu *Socijalna skrb u Republici Hrvatskoj – aktualno stanje i izazovi Jug* (2013) ističe nekoliko važnih opažanja izlagača:

- (1) sustav socijalne skrbi je od 2001. godine u konstantnoj reformi, a bez konkretnih rezultata i vidljivih pomaka
- (2) u centrima za socijalnu skrb prevelika je koncentracija korisnika, a premalo stručnog osoblja, što posao čini iznimno zahtjevnim i nepredvidivim
- (3) rad centara otežava centralizacija sustava i traženo jednoliko postupanje, uz nedovoljno razumijevanje potreba i specifičnosti različitih lokalnih zajednica
- (4) potrebna je veća povezanost civilnog društva i javne uprave
- (5) lokalna zajednica trebala bi biti važan nositelj planiranja i pružanja socijalnih usluga na temelju utvrđenih potreba građana.

Vezano uz rad centara za socijalnu skrb u literaturi se upozorava na učestalost i nepromišljenost posljednjih zakonodavnih izmjena te na promjene i neujednačenost u organizaciji rada centara za socijalnu skrb u Hrvatskoj zbog čega je ocijenjeno da sustav socijalne skrbi predstavlja nesiguran sustav kako za korisnike tako i za socijalne radnike (Ilijaš i Podobnik, 2018).

Strateškim planom Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku 2019. – 2020. (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2018), konstatira se regionalna

neravnomjernost, odnosno činjenica da je na nekim područjima ponuda pružatelja socijalnih usluga veća od potražnje, dok na nekima gotovo da i nema razvijenih usluga. Istovremeno se ističe potreba osnaživanja uloge lokalne zajednice u procesima planiranja usluga na lokalnoj razini. Kao korisnici u dokumentu izrijekom se ne spominju otpušteni zatvorenici, iako je očito da bi se oni mogli koristiti uslugama namijenjenim primjerice osobama s invaliditetom, starijim osobama, osobama s problemima ovisnosti, kao beskućnici i slično, odnosno kao korisnici novčanih naknada namijenjenih osobama bez vlastitih prihoda ili osobama s nedostatnim prihodima za podmirenje osnovnih životnih potreba. Strategijom je poseban naglasak stavljen na zaštitu i podršku obitelji i djeci te možemo pretpostaviti da se to odnosi i na obitelj zatvorenika.

Zatvorski i probacijski sustav zatvorenike radi ostvarivanja potrebnih prava i usluga iz domene socijalne skrbi upućuje u prvom redu prema centrima za socijalnu skrb, koji potom prema potrebi i mogućnosti iniciraju suradnju i s organizacijama nevladina sektora. Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 98/19) zatvorenici nisu izdvojeni kao posebna kategorija korisnika, kao ni povratnici iz zatvora, to jest oni prava ostvaruju prema općim uvjetima kao i svi drugi građani (Brozić Perić i sur., 2017). Navedeno znači da zatvorenicima stoji na raspolaganju cijeli niz socijalnih prava i usluga, pri čemu nema ograničenja kao u SAD-u. No, na ovaj način pred zatvorenicima stoje manje ili više složeni, odnosno dugotrajni administrativni postupci utvrđivanja prava ili odobravanja usluga, bez prihvatanja njihovih specifičnosti kao otpuštenih zatvorenika, kao što su učinci zatvaranja, otežano snalaženje nakon povratka u zajednicu, intenzivnije i višestruke potrebe prisutne u isto vrijeme, kao i potreba njihova žurna rješavanja.

Brozić Perić i Tešić (2017) na primjeru Centra za socijalnu skrb Zagreb ističu nekoliko ključnih izazova poslijepenalne zaštite, a vezanih uz pružanje socijalne skrbi otpuštenim zatvorenicima, temeljem statističkih podataka i iskustava iz prakse:

- (1) do dolaska u Centar otpušteni zatvorenici nisu u dovoljnoj mjeri upoznati s pravima koja im se mogu pružiti, a nerijetko raspolažu i s pogrešnim informacijama
- (2) znatan broj otpuštenih zatvorenika obraća se za pomoć, najčešće tražeći novčanu pomoć
- (3) otpušteni zatvorenici nisu izdvojeni kao posebna kategorija korisnika
- (4) zakonski propisi kojima je propisana socijalna skrb otpuštenim zatvorenicima ne omogućuju organiziranje nekog oblika smještaja, kao ni samostalna stanovanja, već je jedini oblik smještaja prihvatilište za beskućnike.

Činjenicu da se najveći broj traženih i dobivenih usluga odnosi na kratkoročnu novčanu pomoć, potrebno bi bilo analizirati sa stajališta, kod nas već naznačene prakse, prilagođavanja korisnika resursima, a ne razvoj resursa u skladu s potrebama korisnika (Ajduković i Urbanc, 2009; Žganec, 2008). Također, pitanje je koliko se na taj način može poštovati načelo responzivnosti, koje se Modelom Rizik-potreba-responzivnost ističe naročito važnim, a često zanemarenim (Maloić, 2016).

Vezano uz rad s obiteljima, čiji je član upućen na izdržavanje kazne zatvora, boravi u penalnoj ustanovi ili se vraća u obitelj, ističe se da su statistički podatci neselektivni u dijelu razlikovanja broja korisnika pojedinih socijalnih usluga te da stoga nije moguće znati broj tih obitelji, u odnosu

na broj obitelji kojima je pružena stručna pomoć u vezi s brakom, obitelji i zaštitom prava djeteta – procjene se kreću da je takvih obitelji između 1-2 % (Svilar Blažinić, 2015).

Najnovijim inicijativama predlaže se povratnike iz zatvora izdvojiti kao posebnu kategoriju korisnika izmjenama Zakona o socijalnoj skrbi, čime bi se omogućila (Brozić Perić i sur., 2017):

1. bolja prepoznatljivost i sustavna evidencija
2. veća mogućnost korištenja usluga iz sustava socijalne skrbi i kvalitetnije postupanje centara za socijalnu skrb.

U prilog navedenom puno ranije govorila je Bunata-Blagović (1989), navodeći da su zatvorenik i njegova obitelj izjednačeni u pravima s ostalim korisnicima socijalne skrbi, iako se pouzdano zna da se nakon izlaska na slobodu te osobe nalaze u stanju potrebe pojačane socijalne skrbi.

Nevladin sektor

Dok je u mnogim zemljama određene poslove najprije obavljao nevladin sektor, da bi tek potom nadležnost nad određenim poslovima preuzela država, u Hrvatskoj je nevladin sektor tek odnedavno značajnije prisutan, naročito na područjima socijalne skrbi i izvršavanja kazne zatvora. Početak rada na stvaranju pravnoga i institucijskog okvira za potporu i razvoj civilnog društva u Hrvatskoj potječe s kraja 90-ih godina 20. stoljeća (Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, 2012), pri čemu je već spomenuti Zakon o socijalnoj skrbi iz 1997. godine otvorio širu mogućnost uključivanja privatnih i nevladinih organizacija na području socijalne skrbi (Žganec, 2008).

U tranzicijskim zemljama poput Hrvatske u okviru nevladina sektora još uvijek dominiraju sportske, rekreacijske i kulturne organizacije, dok se civilne organizacije u socijalnom sektoru razvijaju daleko sporije (Bežovan, 2003; Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, 2012). Napori da se i na drugim područjima poveća obim i kvaliteta uključenosti nevladina sektora vidljivi su iz Izvješća o provedbi mjera i aktivnosti Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva 2012. – 2016., koje je usvojeno na sjednici Vlade Republike Hrvatske održanoj 10. svibnja 2018. godine (Ured za udruge Vlade RH, 2018). Prema dostupnim podacima, najavljena Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2017. do 2021. godine (Ured za udruge Vlade RH, 2016) još nije usvojena.

Jedna od aktivnosti nevladina sektora u svijetu je i promoviranje i zagovaranje potreba i interesa otpuštenih zatvorenika, što bi i u Republici Hrvatskoj, prema mišljenju autorica, moglo doprinijeti osvješćivanju značaja socijalne reintegracije zatvorenika. Kao što je već ranije naznačeno, od 2015. godine zatvorski sustav ima daleko konstruktivniju ulogu u ostvarivanju suradnje s nevladinim organizacijama. Ministarstvo pravosuđa tijekom 2015. i 2016. godine ciljano je organiziralo dva okrugla stola da bi pozvalo nevladine organizacije na suradnju, uz predstavljanje hrvatskoga zatvorskog sustava te područja potreba i moguće suradnje u radu sa zatvorenicima i maloljetnicima (Ministarstvo pravosuđa, 2015; (Ministarstvo pravosuđa, 2016b).

Prema dostupnim podacima (Ministarstvo pravosuđa, 2020), tijekom 2017. i 2018. godine dvadesetak organizacija nevladina sektora u zatvorskom sustavu provodilo je programe i projekte

financirane iz dijela prihoda od igara na sreću koji se dodjeljuju Ministarstvu pravosuđa. Temeljem do sada provedenih natječaja udruge su provodile programe i projekte na područjima:

- tretmana potrebnih specifičnim skupinama zatvorenika
- slobodnog vremena
- provođenja i unapređenja obrazovanja
- osiguravanja radnih aktivnosti za zatvorenike te socijalnog poduzetništva, a u svrhu veće zapošljivosti otpuštenih zatvorenika
- pružanja potpore u očuvanju obiteljskih odnosa
- povećanja kapaciteta službenika zatvorskog sustava za provođenje pojedinačnog programa postupanja.

Zatvorski sustav surađuje s udrugama i na provođenju projekata financiranih iz drugih izvora, i to na područjima povećanja životnih vještina zatvorenika i maloljetnika, rada s ovisnicima o drogama i alkoholu, podršci razvijanju i održavanju odnosa s obitelji, duhovnom razvoju i tako dalje (Ministarstvo pravosuđa, 2020).

Potencijalno se svakako korisnim čini provođenje istraživanja u smjeru programa i usluga koje od strane nevladina sektora aktualno mogu ostvariti zatvorenici tijekom kazne i nakon otpusta, s obzirom da se radi o novim uslugama u Republici Hrvatskoj.

ZAKLJUČNI OSVRT – MOŽEMO LI BOLJE?

U Hrvatskoj je tijekom 2017. godine, od ukupnog broja zatvorenika i maloljetnika (1190) na izdržavanju kazne zatvora i maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od šest mjeseci, njih 42 % već prije bilo na izdržavanju kazne zatvora (Ministarstvo pravosuđa, 2018). Tijekom 2018. godine njih 45 % već je ranije bilo na izdržavanju kazne zatvora (Ministarstvo pravosuđa, 2020). Navedeni podatci svakako ostavljaju prostora za unapređivanje poslijepenalne zaštite zatvorenika, u skladu sa suvremenim spoznajama.

Za učinkovitu socijalnu reintegraciju odgovornost leži i na pojedincu i na svim ključnim dionicima u društvu. Rehabilitacijskim sadržajima sa zatvorenicima potrebno je raditi na razvoju i održavanju motivacije, kognitivnom razvoju i jačanju odgovornosti, kao pretpostavkama za prihvaćanje programa i usluga koje im je potrebno omogućiti i učiniti dostupnima tijekom izdržavanja kazne te u zajednici u koju se vraćaju.

Kod hrvatskoga zatvorskog sustava mogu se pozdraviti tri velike promjene – smanjenje prekapacitiranosti, razvoj strukturiranih programa utemeljenih na kognitivno-bihevioralnim postavkama i veće uključivanje nevladina sektora u izvršavanje zatvorske kazne i rad s otpuštenim zatvorenicima.

Osnivanje probacijske službe bitan je napredak u hrvatskome kaznenopravnom sustavu, imajući u vidu da ovakve službe postoje u nekim zemljama više od stoljeća, uz dokazane koristi

njihova rada s počiniteljima kaznenih djela. Rad probacijske službe pridonio je smanjenju zatvorske populacije, odnosno većem broju izricanja sankcija i mjera u zajednici počinitelja kaznenih djela kod kojih nije bilo nužno zatvaranje. Osim na svoju nadzornu ulogu i rad na unapređivanju osobnog kapitala, probacijska služba moguće bi veći naglasak trebala staviti i na potrebu razvoja socijalnog kapitala otpuštenih zatvorenika ranije spomenutim uravnoteženim pristupom. Može se pozdraviti i mogućnost veće uključenosti probacijske službe već tijekom izvršavanja kazne zatvora.

Kod sustava socijalne skrbi svakako je pozitivna činjenica da osuđenici zadržavaju i imaju sva prava, kao i drugi građani, no uočava se potreba većeg uvažavanja specifičnih i kompleksnih potreba otpuštenih zatvorenika i njihovih obitelji. U tom smjeru pozdravlja se inicijativa izdvajanja zatvorenika i njihovih obitelji kao posebnih korisnika izmjenama spomenutog Zakona o socijalnoj skrbi. Uključivanje nevladina sektora u pružanje socijalnih usluga i izvršavanje kazne zatvora značajan je pozitivan pomak, s gledišta potencijalnih koristi na koje se ukazuje temeljem iskustava duge tradicije uključenosti civilnog sektora u drugim zemljama.

Daljnijm jačanjem nevladin sektor svakako može doprinijeti kvalitetnim programima i projektima, u dijelu u kojem su usluge države nedostatne, a naročito osvještavanjem potreba otpuštenih zatvorenika u lokalnim zajednicama. I nadalje je potrebno raditi na jačanju odgovornosti kod zatvorenika, ali i na jačanju odgovornosti države, zajednice i društva, uz ulaganje značajnijih resursa u poslijepenalnu zaštitu. Razvoj poslijepenalne zaštite i unapređivanje socijalne integracije zatvorenika proces je koji zahtijeva konstantne napore ključnih dionika, uz osvještavanje društva o važnosti ovog procesa za sigurnost društva i dobrobit svih građana. Učinkovitosti tog procesa svakako bi mogli pridonijeti i rezultati u radu spomenutih novih istraživanja.

LITERATURA

- Ajduković, M. i Urbanc, K. (2009). Integrirajući pristup u socijalnom radu kao kontekst razumijevanja individualnog plana skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (3), 505-535.
- Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R.D., Bonta, J., Gendreau, P. & Cullen, F.T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369-404.
- Besemer, S., Van der Geest, V., Murray, J., Bijleveld, C.C.J.H. & Farrington, D.P. (2011). The Relationship between Parental Imprisonment and Offspring Offending in England and the Netherlands. *British Journal of Criminology*, 51 (2), 413-37.
- Bežovan, G. (2000). Oblici suradnje privatnih neprofitnih organizacija i jedinica lokalne samouprave. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 2 (3), 437-450.
- Bežovan, G. (2003). Razvoj organizacija civilnog društva kao pretpostavka uspješne reforme socijalne države u Hrvatskoj. *Politička misao*, 40 (1), 72-91.
- Bonta, J. & Andrews, D. (2012). Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-need-responsivity model. U: McNeill, F., Raynor, P., Trotter, C. (Eds.), *Offender Supervision: New directions in theory, research and practice* (19-38). Abingdon: Routledge.
- Brkić, G. (2017). Kriminalni povrat osuđenika koji su služili zatvorske kazne dulje od pet godina. U K, Radat, M., Majdak, I., Jovović, (ur.) *Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja*

socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo (str. 16-24). Zagreb, Društvo za socijalnu podršku.

- Brown, M. J. (1969). British prison custodial care and aftercare. *Federal Probation*, 33 (1), 51-55.
- Brozić Perić, T., Zelić, R. i Tepšić, M. (2017). Postupanje centra za socijalnu skrb u odnosu na korisnike u zatvoru i povratnike iz zatvora. U K, Radat, Majdak, M., Jovović I, (ur.) *Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo* (str.43-51). Zagreb, Društvo za socijalnu podršku.
- Bunata-Blagović, V. (1989). Postinstitucionalni prihvat kao zadnja faza individualizacije u izvršenju krivičnih sankcija. *Penološke teme*, 4 (1-2), 21-28.
- Burnett, R. & Maruna, S. (2006). The kindness of prisoners: Strengths-based resettlement in theory and in action. *Criminology & Criminal Justice*, 6 (1), 83-106.
- Butorac, K., Gracin, D. & Stanić, N. (2017). The Challenges in Reducing Criminal Recidivism. *Public Security and Public Order*, 18, 115-131.
- Cole, A. Galbraith, I., Lyon, P. & Ross, H. (2013). PS Plus: a prison (lately) probation based employment resettlement model. U A. Hucklesby, L. Hagley-Dickinson (ur.), *Prison Resettlement: Policy and practice* (str. 121-143). New York: Routledge.
- Confederation of European Probation (2019). *Interagency working and three initiatives for improved outcomes*. Preuzeto s <https://www.cep-probation.org/interagency-working-and-three-initiatives-for-improved-outcomes/> (23.1.2020).
- Corcoran, M. (2008). What does government want from the penal voluntary sector? *Criminal Justice Matters*, 71 (1), 36-38. doi: 10.1080/09627250801937694
- Cotter, L. (2015). Are the Needs of Adult Offenders with Mental Health Difficulties being met in Prisons and on Probation? *Irish Probation Journal*, 12, 57-78.
- Cowe, F. (2012). Towards a desistance focused practice with Sex offenders in Approved Premises/ Hostels. *EuroVista*, 2(1), 35-38.
- Coyle, A. (2008). Community prisons. *Criminal Justice Matters*, 64(1), 32-33 doi: 10.1080/09627250608553190
- Crawley, E. (2004). Release and Resttlemnt: the perspectives of older prisoners. *Criminal Justice Matters*, 56, 32-33.
- Crewe, B., Liebling, A. & Hulley, S. (2015). Staff-Prisoner Relationships, Staff Professionalism, and the Use of Authority in Public- and Private-Sector Prisons. *Law & Social Inquiry*, 40(2), 309-344. <https://doi.org/10.1111/lsi.12093>
- Cullen, F.T. & Gendreau, P. (2001). From Nothing Works to What Works: Changing Professional Ideology in the 21st Century. *The Prison Journal*, 81(3), 313-338.
- Dallaire, D.H. (2007). Incarcerated mothers and fathers: a comparison of risks for children and families. *Family Relations*, 56, 440-53.
- Damjanović, I., Jandrić, A. i Doležal, D. (2002). Uloga rehabilitacije u svjetlu novih promjena unutar zakona o izvršavanju kazne zatvora. *Kriminologija i socijalna integracija*, 10(1), 49-58.
- Davila-Centeno, M. (2016). *Prison Programs to Reduce Recidivism: What is the Ideal Structure of an Inmate Reentry Program?* University Honors Theses. Paper 323. Preuzeto s <https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1385&context=honorstheses> (14.1.2019)

- Décarpes, P. & Durnescu, I. (2014). Where are we in resettlement research? *EuroVista*, 3(2), 47-67.
- Denney, A. S., Tewksbury, R. & Jones, R. S. (2014). Beyond Basic Needs: Social Support and Structure for Successful Offender Reentry. *Journal of Qualitative Criminal Justice and Criminology*, 2(1), 39-67.
- Dhami, M. K., Mandel, D. R., Loewenstein, G. & Ayton, P. (2006). Prisoners' Positive Illusions of Their Post-Release Success. *Law and Human Behavior*, 30(6), 631-647.
- DiZerega, M. (2010). *Engaging Offenders' Families in Reentry*. Vera Institute of Justice. Preuzeto s <https://www.cdcr.ca.gov/Reports/docs/External-Reports/Engaging-Offenders-Families-in-Reentry.pdf> (21.9.2018.).
- Doležal, D. i Jandrić, A. (2002). Institucionalni penološki programi s ovisnicima o ilegalnim drogama. *Kriminologija i socijalna integracija*, 10(2), 105-117.
- Donohoe, P. & Shaw, S. (2000). The Probation Service for tomorrow. *Criminal Justice Matters*, 39(1), 33-36 doi: 10.1080/09627250008552847
- Durnescu, I. (2011). *Resettlement research and practices. An international perspective*. A report commissioned by the European Organisation for Probation. Utrecht, Confederation of European Probation.
- Europska komisija (2010). *Europska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti: Europski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju*, Komunikacija Europske komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, preuzeto s https://mdomsp.gov.hr/UserDocImages/arhiva/files/49211/European_Platform_against_Poverty_HR.pdf (23.1.2019).
- Farrant, F. (2002). Isolated but not excluded: can prisoners be participants? *Criminal Justice Matters*, 49(1), 38-39. doi: 10.1080/09627250208553501
- Farrington, D. P. (2000). Psychosocial predictors of adult antisocial personality and adult convictions. *Behavioral Sciences and the Law*, 18(5), 605-22.
- Franjić-Nadž, B., Badurina-Sertić, Đ., Šimić, Z. i Pavešić-Herkov, Đ. (2015). *Kontakti zatvorenika s obitelji – rezultati istraživanja*. Ministarstvo pravosuđa. Preuzeto s https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Prezentacije/Zatvorski%20sustav/Kontakt%20zatvorenika%20s%20obitelji_sazetak.pdf (7.1.2020).
- Gibbs, A., Campbell, D. & Johnson, G (2000). Probation Service Users: to empower or to exclude. *Criminal Justice Matters*, 39(1), 16-18. doi: 10.1080/09627250008552840
- Gisler, C., Pruin, I. & Hostettler, U. (2018). *Experiences with Welfare, rehabilitation and reintegration of Prisoners. Lessons Learned?* Working Paper 2018-5. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Griffiths, C.T., Dandurand, Y. & Murdoch, D. (2007). *The Social Reintegration of Offenders and Crime Prevention*. Public Safety Canada. Research Report: 2007-2. Preuzeto s <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/scl-rntgrtn/scl-rntgrtn-eng.pdf> (9.10.2019).
- Grimshaw, R. & Fraser, P. (2008). Prisoner Resettlement and Accommodation: challenges for the new corrections. *Criminal Justice Matters*, 56(1), 18-43. DOI: 10.1080/09627250408552938.
- Grimshaw, R. & Sanchez, L. (2003). Partnership between Faith and Prisons. *Criminal Justice Matters*, 52(1), 10-11. doi: 10.1080/09627250308553468

- Haas, S.M. & Spence, H.D. (2016). Use of Core Correctional Practice and Inmate Preparedness for Release. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 61(13), 1455-1478. <https://doi.org/10.1177/0306624X15625992>
- Hannah-Moffat, K. & Shaw, M. (2000). Thinking about cognitive skills? Think again! *Criminal Justice Matters*, 39(1), 8-9. doi: 10.1080/09627250008552836
- Harding, D.J., Wyse, J. B., Dobson, C. & Morenoff, J. D. (2014). Making ends meet after prison. *Journal of Policy Analysis and Management*, 33(2), 440-470.
- Hattery, A. & Smith, E. (2010). *Prisoner reentry and social capital: The long road to reintegration*. New York: Lexington Book.
- Hedderman, C. & Hucklesby, A. (2016). When Worlds Colide: Researching and Evaluating the Voluntary Sector's Work with Offenders. In A. Hucklesby, M. Corcoran (Ed.), *The Voluntary Sector and Criminal Justice* (str. 117-140). New York: Palgrave Macmillan.
- Henning, K. R. & Frueh, B. C. (1996). Cognitive-Behavioral Treatment of Incarcerated Offenders, An Evaluation of Vermont Department of Corrections Cognitive Self-Change Program. *Criminal Justice and Behavior*, 23(4), 523-541.
- Hunter, B. A., Lanza, A. S., Lawlor, M., Dyson, W. & Gordon, D. M. (2016). A Strengths-Based Approach to Prisoner Reentry: The Fresh Start Prisoner Reentry Program. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(11), 1298-1314. doi: 10.1177/0306624X15576501
- Igrec, N. (2016). Rad i zapošljavanje zatvorenika po zakonodavstvu Republike Hrvatske. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 7(2), 37-40.
- Ilijaš, A. i Podobnik, M. (2018). Nestabilnost zakona o socijalnoj skrbi – kako utječe na rad socijalnih radnika u centrima za socijalnu skrb? *Ljetopis socijalnog rada*, 25(3), 427-450. doi: <https://doi.org/10.3935/ljsr.v25i3.242>
- Iversen, H.H., Helesso-Knusten, K., Stendhal, I. & Helgesen, J. (2012). Changes in Norwegian probation officers' attitudes, behaviour, perceptions and evaluations following a national safety training intervention. *EuroVista*, 2(2), 78-89.
- James, N. (2015). *Offender Reentry: Correctional Statistics, Reintegration into the Community, and Recidivism*. Congressional Research Service. Preuzeto s <https://fas.org/sgp/crs/misc/RL34287.pdf>. (19.1.2017.).
- James, N. (2018). *Risk and Needs Assessment in the Federal Prison System*. Congressional Research Service. Preuzeto s <https://fas.org/sgp/crs/misc/R44087.pdf> (28.11.2019).
- Jandrić Nišević, A. (2010). Razlike u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 46(1), 1-12.
- Joldersma, C. (2016). Developments in prison and probation practice. *EuroVista*, 4(2). Preuzeto s <http://www.euro-vista.org/wp-content/uploads/2016/12/Developments-in-prison-and-probation-practice-FINAL.pdf> (11.9.2018).
- Jug, L. (2013). Socijalna skrb u Republici Hrvatskoj – aktualno stanje i izazovi. *Socijalna politika i socijalni rad*, 1(1), 130-131.
- Kaufman, N. (2015). Prisoner incorporation: The work of the state and non-governmental organizations. *Theoretical Criminology*, 19(4), 1-20. <https://doi.org/10.1177/1362480614567172>.
- Kistenmacher, B. R. & Weiss, R. L. (2008). Motivational Interviewing as a Mechanism for Change in Men Who Batter: A Randomized Controlled Trial. *Violence and Victims*, 23(5), 558-570.

- Knežević, M. (2008). *Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji)*. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zavod za socijalni rad. Zagreb.
- Knjižek, D., Mihalj, M. i Mirčeta Mikulić, M. (2017). Izazovi rada s uvjetno otpuštenim osuđenici-ma-probacijska perspektiva. U K, Radat, M., Majdak, I., Jovović, (ur.) *Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo* (str. 16-24). Zagreb, Društvo za socijalnu podršku.
- Koceić, V. i Šimpraga, D. (2013). Interdisciplinarna suradnja u tretmanu nasilničkog ponašanja u okviru izvršavanja probacijskih mjera i sankcija. *Socijalna psihijatrija*, 41(3), 197-203.
- Kovčo Vukadin, I. i Špero, J. (2015). Hrvatski probacijski sustav: postignuća i perspektive. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 22(2), 671-715.
- Kovčo Vukadin, I., Rajić, S. i Balenović, M. (2009). Uspostava probacijskog sustava – novi izazov za Hrvatsku? *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16(2), 711-751.
- Kovčo Vukadin, I., Žakman-Ban, V. i Jandrić Nišević, A. (2010). Prisoner rehabilitation in Croatia. *Varstvoslovje*, 12(2), 143-162.
- Kovčo, I. (1997). Penološki institucionalni tretman počinitelja ubojstva. *Kriminologija i socijalna integracija*, 5(1-2), 53-66.
- Kovčo, I. (2001). Kazna zatvora - zašto i kuda?. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 8(2), 117-136.
- La Vigne, N. G., Solomon, A., Beckman, K. & Dedel, K. (2006). *Prisoner Reentry and Community Policing: Strategies for Enhancing Public Safety*. Washington, D.C.: Urban Institute. Preuzeto s <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/50716/411061-Prisoner-Reentry-and-Community-Policing.PDF> (24.9.2018.).
- Lawrence, S., Mears D. P., Dubin, G. & Travis J. (2002). *The Practice and Promise of Prison Programming*. Urban Institute. Preuzeto s <http://webarchive.urban.org/UploadedPDF/410493PrisonProgramming.pdf> (1.12.2019).
- Lewis, G. (2013). Older people in prison. *EuroVista*, 2(3), 161-167.
- Liebling, A. (2000). Prison Officers, Policing and the Use of Discretion. *Theoretical Criminology* 4(3), 333-57. <https://doi.org/10.1177/136248060004003005>
- Liebling, A. (2011). Distinctions and Distinctiveness in the Work of Prison Officers: Legitimacy and Authority Revisited. *European Journal of Criminology*, 8(6), 484-99. <https://doi.org/10.1177/1477370811413807>
- Listwan, S. J., Cullen, F. T. & Latessa, E. J. (2006). How to Prevent Prisoner Re-entry Programs from Failing: Insights from Evidence-Based Corrections. *Federal Probation*, 70(3), 19-25.
- Lowenkamp, C. T. & Latessa, E. J. (2005). Increasing the effectiveness of correctional programming through the risk principle: Identifying offenders for residential placement. *Criminology & Public Policy*, 4(2), 263-290.
- Lowenkamp, C. T., Latessa, E. J. & Smith, P. (2006). Does correctional program quality really matter? The impact of adhering to the principles of effective intervention. *Criminology & Public Policy*, 5, 575-594.
- MacDonald, M., Williams, J. & Kane, D. (2013). Throughcare for prisoners with problematic drug use: a European perspective. *EuroVista*, 2(3), 144-153.
- MacKenzie, D. L. (2000). Evidence-Based Corrections: Identifying What Works. *Crime & Delinquency*, 46(4), 457-471.

- Maguire, M. (2011). The resettlement of ex-prisoners. In L. Gelgsthorpe, R. Morgan (Eds.), *Handbook of Probation* (str. 398-424). Abingdon: Routledge.
- Maguire, M. & Raynor, P. (2006). How the resettlement of prisoners promotes desistance from crime: Or does it? *Criminology and Criminal Justice*, 6(1), 19-38.
- Maloić, S. (2013). Suvremeni pristupi kažnjavanju kao determinante kvalitete života u obitelji, susjedstvu I zajednici-nove perspektive suzbijanja kriminala. *Kriminologija i socijalna integracija*, 21(2), 1-164.
- Maloić, S. (2015). Značaj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava u prevenciji kriminalnog povrata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 23(1), 129-156.
- Maloić, S. (2016). Dominantna načela i modeli tretmanskog rada s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u zajednici. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24(2), 115-139. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.2.6>
- Maloić, S. (2020). Pojam i značaj poslijepenalne zaštite-koga štiti, zašto i kako? *Kriminologija i socijalna integracija*, 28(1), 11-46.
- Maloić, S. i Brkić, G. (2019). Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava – idemo li u dobrom smjeru?. *Kriminologija i socijalna integracija*, 27(1), 100-119.
- Maloić, S. i Mažar, A. (2014). Pristupi i tehnike rada s ovisnicima u probaciji. *Kriminologija i socijalna integracija*, 22(1), 211-239.
- Maloić, S. i Rajić, S. (2012). Potreba i značaj razvoja suradnje probacijskog sustava i sustava socijalne skrbi u RH. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 29-52.
- Maloić, S., Rajić, S. i Mažar, A. (2015). Značaj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava u prevenciji kriminalnog povrata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 23(1), 129-156.
- Maloić, S. i Ricijaš, N. (2014a). Kompetencije i profesionalni razvoj probacijskih službenika. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), 511-540.
- Maloić, S. i Ricijaš, N. (2014b). Izazovi zadovoljstva poslom probacijskih službenika - što možemo naučiti iz inozemne politike i prakse? *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(1), 54-69.
- Maloić, S., Ricijaš, N. i Rajić, S. (2012). Povijesni razvoj i modeli ranijeg otpusta zatvorenika: značaj za aktualnu hrvatsku kaznenopravnu praksu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 20(2), 29-46.
- Markson, L., Lösel, F., Souza, K. & Lanskey, C. (2015). Male prisoner's family relationships and resilience in resettlement. *Criminology and Criminal Justice*, 15(4), 423-441.
- Martin, C. (2004). The Voluntary and Community Sector and NOMS. *Criminal Justice Matters*, 57(1), 24-25. doi: 10.1080/09627250408553644
- Martinez, D. J. & Christian, J. (2009). The Familial Relationships of Former Prisoners: Examining the link between residence and informal support mechanisms. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(2), 201-224.
- Martinović, I. (2017). Pojam ubrojivosti u kaznenopravnoj teoriji, zakonodavstvu i praksi. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 38(3), 1187-1202.
- Matić Hudina, I. (2016). Rad s ovisnicima u probaciji. U L. Vejmeka, A. Vuga, K. Radat, (ur.) *Zbornik radova 2. konferencije prevencije ovisnosti: alkoholizam, ovisnost o drogama i novije ovisnosti 1. ljetne škole modernih tehnologija* (str. 55-60). Zagreb, Društvo za socijalnu podršku.

- McAlinden, A. (2016). The Reintegration of Sexual Offenders. *Irish Probation Journal*, 13, 5-21.
- McGuire, J. (2001). Defining correctional programs. In L. L. Motiuk, R. C. Serin (Ed.), *Compendium 2000 on Effective Correctional Programming*. Ottawa: Correctional Service Canada.
- McIvor, G. & McNeill, F. (2008). Developments in Probation in Scotland. In: G. McIvor, P. Raynor (Eds.), *Developments in Social Work with Offenders* (str. 82-99). Series: Research highlights in social work (48). London: Jessica Kingsley Publishers; 82 - 98.
- McMurrin, M. (2002). *Motivation to change: selection criterion or treatment need? Motivating offenders to change: a guide to enhancing engagement in therapy*. Chichester: John Wiley & Sons.
- McMurrin, M. (2009). Motivational interviewing with offenders: A systematic review. *Legal and Criminological Psychology*, 14, 83–100.
- McNally, G. & Brennan, A. (2015). Community Return: A Unique Opportunity. *Irish Probation Journal*, 12, 141-159.
- McNeill, F. (2006). A Desistance Paradigm for Offender Management. *Criminology and Criminal Justice*, 6(1), 39-62. <https://doi.org/10.1177/1748895806060666>
- McNeill, F. (2009). What Works and What's Just? *European Journal of Probation*, 1(1), 21-40.
- McNeill, F., Farrall, S., Lightowler, C. & Maruna, S. (2012). Reexamining evidence-based practice in community corrections: beyond 'a confined view' of what works. *Justice Research and Policy*, 14(1), 35-60.
- Mejovšek, M. (2002). *Uvod u penološku psihologiju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A. i Brgles, Ž. (1998). Rehabilitacijski programi u institucijama u Hrvatskoj penološkoj teoriji i praksi. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34(1), 83-92.
- Mikšaj-Todorović, Lj. i Damjanović, I. (2000). Mogućnosti primjene kibernetičkog modela institucionalnog penološkog tretmana u Republici Hrvatskoj. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 36(2), 109-122.
- Miller, W. R. & Rollnick. S. (2002): *Motivacijsko intervjuiranje: priprema ljudi za promjenu*. Naklada Slap, Zagreb.
- Mills, A. (2004). *Great expectations? A review of the role of prisoners' families in England and Wales* (Issue on Selected papers from the 2004 British Criminology Conference, Portsmouth July 2004). The British Society of Criminology Conference. 01 Jul 2004. pp. 1-24. Preuzeto s <http://www.britisocrim.org/vol...e7/001.pdf> (28.12.2019).
- Ministarstvo pravosuđa (2011). *Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2010. godinu*. Preuzeto s https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/uzs_za_2010.pdf (20.12.2019).
- Ministarstvo pravosuđa (2012). *Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2011. godinu*. Preuzeto s https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/uzs_za_2011_g.pdf (19.1.2020).
- Ministarstvo pravosuđa (2015). *Suradnja zatvorskog sustava Republike Hrvatske s organizacijama civilnog društva*. Preuzeto s <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/suradnja-zatvorskog-sustava-republike-hrvatske-s-organizacijama-civilnog-drustva/8913> (20.12.2019).
- Ministarstvo pravosuđa (2016a). *Novi okviri suradnje zatvorskog sustava Republike Hrvatske s organizacijama civilnog društva*. Preuzeto s <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/novi-okvi->

- ri-suradnje-zatvorskog-sustava-republike-hrvatske-s-organizacijama-civilnog-društva-11822/11822* (29.12.2019).
- Ministarstvo pravosuđa (2016b). *Primjeri dobre prakse*. Preuzeto s <https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Dodaci%20uz%20vijesti/4.%20UZS%20-%20Udruge%20primjeri%20dobre%20prakse.pdf> (29.12.2019).
- Ministarstvo pravosuđa (2018). *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2017. godinu*. Preuzeto s <https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/strategije-plan-ovi-i-izvjesca/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda/6720> (29.12.2019).
- Ministarstvo pravosuđa (2019). *Podrška žrtvama i svjedocima*. Preuzeto s <https://pravosudje.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-6366/iz-pravosudnog-sustava-6372/podrska-zrtvama-i-svjedocima/6156> (23.12.2019).
- Ministarstvo pravosuđa (2020). *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu*. Preuzeto s https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf
- Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2018). *Strateški plan Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku 2019. – 2020*. Preuzeto s <https://mdomsp.gov.hr/UserDocImages/Planovi%20Izvjestaji%20Strategije/Strate%20C5%A1ki%20plan%20za%20razdoblje%202019.-2021.pdf>
- Novak, T., Laušić, H. i Jandrić Nišević A. (2008). Zadovoljstvo poslom, profesionalni stress i sagorijevanje osoblja u penalnim institucijama. *Kriminologija i socijalna integracija*, 16(1), 109-126.
- Nugent, B. & Pitts, S. (2009). Resettling Adult Offenders – a perfect opportunity for European Collaboration? *EuroVista*, 1(1), 38-43.
- O'Neill, J. (2017). Women's Transitions from Custody in Northern Ireland – Time After Time? *Irish Probation Journal*, 14, 112-132.
- Penić, Z., Vlahović, K. i Malek, M. (2017). Socijalna isključenost i postpenalni prihvat zatvorenika – izazovi moderne prakse. U K, Radat, M., Majdak, I., Jovović, (ur.) *Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo* (str. 16-24). Zagreb, Društvo za socijalnu podršku.
- Petersilia, J. (2004). What Works in Prisoner Reentry? Reviewing and Questioning the Evidence. *Federal Probation*, 68(2), 4-8.
- Previšić, V. i Leko, M. (1988). Suradnja različitih faktora u postinstitucionalnoj zaštiti. *Penološke teme*, 3(3-4), 259-263.
- Puškarčić, K. (2011). Strukturalna ograničenja zatvorskog sustava RH. *Amalgam*, 5, 41-52.
- Raynor, P. (2006). The Probation Service in England and Wales: modernised or dehumanised. *Criminal Justice Matters*, 65(1), 26-27. doi: 10.1080/09627250608553020
- Reckling, P. (2013). *Transition and Discharge Management between Prison and Aftercare in Germany*. World Congress on Probation, 8-10 October 2013. Retrieved 20 May, 2014 from <http://www.worldcongressonprobation.org/page/555/presentations>.
- Seiter, R. P. (2002). Prisoner Reentry and the Role of Parole Officers. *Federal Probation*, 66(3), 50-54.
- Senior, P. (2004). Tackling Social Exclusion through Positive Pathways to Resettlement. *Criminal Justice Matters*, 56(1), 14-45. doi: 10.1080/09627250408552936

- Serin, R. C., Lloyd, C. D. & Hanby, L. J. (2010). Enhancing Offender Re-Entry: An integrated model for enhancing offender re-entry. *European Journal of Probation*, 2(2), 53-75.
- Sparks, C. (2003). Rehabilitation or Evangelism? Christian organisations in prisons. *Criminal Justice Matters*, 52(1), 28-29. doi: 10.1080/09627250308553477
- Stern B.V. (2002). Working in Prisons. *Criminal Justice Matters*, 49(1), 40-41. doi: 10.1080/09627250208553502
- Sučić, I. (2016). Portrayal of the Croatian Probation Service's Development in Print Media. *Društvena istraživanja*, 25(4), 481-502. <https://doi.org/10.5559/di.25.4.03>
- Svilar Blažinić, D. (2015). *Podrška obitelji zatvorenika u okviru sustava socijalne skrbi*. Ministarstvo pravosuđa. Preuzeto s <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/uloga-obitelji-u-resocijalizaciji-zatvorenika-i-osudjenika/9012> (5.1.2020).
- Tabar, O.F., Miravalle, M., Ronco, D. & Torrente, G. (2016). *Reducing the prison population in Europe: does community justice work?* Roma: Antigone Edizioni. Preuzeto s http://www.ub.edu/ospdh/sites/default/files/documents/epo_ws_1_final_report_reducing_the_prison_population_in_europe_does_community_justice_work.pdf (28.7.2018.).
- Taxman, F.S. (2004). The Offender and Reentry: Supporting Active Participation and Reintegration. *Federal Probation*, 6(2), 31-35.
- Todosiev, D. (2017). Događanja u posljednjih šest mjeseci. *Probacijski kvartalac*. Ministarstvo pravosuđa. Preuzeto s https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Probacija/bilten%20probacija%20novi_prosinac%202017.pdf (5. 12. 2019).
- Todosiev, D. (2018). Događanja u posljednjih šest mjeseci. *Probacijski bilten*. Ministarstvo pravosuđa. Preuzeto s https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Probacija/bilten%20probacija%20novi_prosinac%202018.pdf (5.12.2019).
- Travis, J., Solomon, A. L. & Waul, M. (2001). *From prison to Home: The Dimensions and Consequences of Prisoner Reentry*. Washington, DC: Urban Institute.
- Trotter, C. (2010). Working with Families in Criminal Justice. In F. McNeill, P. Raynor, C. Trotter, C. (Eds.), *Offender Supervision: New Directions in Theory, Research and Practice*. Cullompton: Willan.
- Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2012). *Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2012. do 2016. godine*. Preuzeto s http://int.uzuvrh.hr/userfiles/file/prijelom_hrv.pdf (20.1.2020)
- Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2016). *Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2017. do 2021. godine*. Preuzeto s pretrazivanje/49?pojam=Nacionalna+strategija+stvaranja+poticajnog+okru%C5%BEenje+za+razvoj+civilnoga+dru%C5%A1tva+od+2017.+do+2021.+godine (19.1.2020)
- Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske (2018). *Izješće o provedbi Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine*. Preuzeto s <https://udruge.gov.hr/vijesti/izvesce-o-provedbi-nacionalne-strategije-stvaranja-poticajnog-okruzenja-za-razvoj-civilnoga-drustva-od-2012-do-2016-godine/4759> (20.1.2020)
- Uzelac, S., Žakman-Ban, V. i Farkaš, R. (2008). Rad zatvorenika u fazi adaptacije na zatvorske uvjete u hrvatskoj kaznionici. *Kriminologija i socijalna integracija*, 16(1), 79-108.
- Weaver, B. & Nolan, D. (2015). Families of Prisoners: A Review of the Evidence. Preuzeto s <https://cycj.org.uk/wp-content/uploads/2015/11/Families-of-Prisoners-A-Review-of-The-Evidence-FINAL.pdf> (7.1.2020).

Williams, K., Papadopoulou, V. & Booth, N. (2012). *Prisoners' childhood and family backgrounds Results from the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) longitudinal cohort study of prisoners*. Ministry of Justice Research Series 4/12.

Žakman-Ban, V. (1992). Povratništvo - uvijek aktualan krivičnopravni, kriminalistički i penološki problem. *Kriminologija i socijalna integracija*, 28(1-2), 93-110.

Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine*, 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13, 98/19.

Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 143/12.

Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 99/18.

Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 153/09.

Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19.

Žganec, N. (2008). Socijalna skrb u Hrvatskoj-smjerovi razvoja i reformi. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 379-393.

Snježana Maloić

Ministry of Justice, Sector for Probation

Anita Jandrić Nišević

University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences,
Department for Criminology

REINTEGRATION OF PRISONERS INTO SOCIETY – CAN WE DO BETTER?

ABSTRACT

One of important goals of imprisonment is to achieve general and special prevention. However, given the ever-present possibility of repeating a crime, the return of prisoners to the community is of concern to the public, but also a challenge for practitioners and legislators. Undoubtedly, criminal recidivism falls within responsibility of an individual, but it remains questionable just how much the society can contribute to prevention of this phenomenon. This paper analyzes the need to work on reducing criminal recidivism in terms of strengthening the individual's responsibility and motivation to change, but will also take into account the responsibility of the overall society and key stakeholders for activities and facilities that need to address the criminogenic needs of prisoners and released prisoners.

For effective imprisonment and social reintegration of released prisoners, three systems are crucial in the Republic of Croatia - the prison system, probation system and social welfare system. In recent years, the non-governmental sector has become an increasingly important factor in the process. Therefore, this paper will analyze recent insights regarding effective prison aftercare, as well as the achievements and challenges in the Republic of Croatia.

The concluding remarks summarize the positive trends and initiatives in prison aftercare in the Republic of Croatia in line with contemporary guidelines with an emphasis on the need to further improve and analyse prison aftercare practice in our country.

Key words: prison, criminal recidivism, resettlement, probation, social welfare, social reintegration